

תנובות שדה

גיליון מס' 89
ניסן – אייר תש"ע

מחיר מנוי שנתי – 54 ₪

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.נ. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורך

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורך - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני
עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

***

החוברת יו"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות
המועצה האיזורית גזר

***

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים:

ה	אורך ימים בימינה וכו'	מאמר מערכת:
ח	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי – כשרות הדגים לפסח
י	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי מחקרי – בנוגע לאניסאקיס בהרינג
יד	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	קדושת שביעית בצמח הקאת
ל	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	בדין עלי צבר לענין ערלה
מא	הרה"ג רבי אליהו ראש חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה הלכתית של המכון	בעניין עיקר וטפל לעניין ברכה
מד	מדור שו"ת – שאלות שנשאלו בבית ההוראה שע"י המכון למצוות	מדורים:

- מאמר מערכת -

אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד

בגיליון זה על ניסן אייר, ננסה להעמיק בימי ספירת העומר, שתחילתם בפסח וסופם בעצרת והם עצמם מהווים עיקר ימי קציר התבואה בשנה.

נאמר בתורה (ויקרא כג): וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת קְצִירָהּ וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַכֹּהֵן: וְהִגִּיף אֶת הָעֹמֶר לִפְנֵי יְקֹוֹק לְרִצְנֹכֶם מִמְּחַרְת הַשָּׁבֹת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן:

בפסוקים אלו ציוותה התורה להביא עומר (כלומר שיבולים שנאספו יחד ונקצרו) מן התבואה חדשה שגדלה השנה. את העומר צריך הכהן להניף לפני ה' באהל מועד. מועד הנפת העומר: "ממחרת השבת", שפירושו ביום שלמחרת יום טוב ראשון של פסח, שהוא ט"ז ניסן. לאחר מיכן ממשיכה התורה ומפרטת את הקרבנות שיש להקריב עם הנפת העומר כו'. לאחר מיכן מובא איסור "חדש", ולאחר מיכן באה התורה ומצווה על "ספירת העומר": וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמְּחַרְת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הַבֵּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבֹתֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמְּחַרְת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לִיקְוֹק: כלומר, מיום של הנפת העומר יש לספור ששה שבועות ולמחרת השבוע השביעי – לאחר 49 יום, מגיע היום החמישים, שבו יש דין להקריב מנחה חדשה לה' "מנחת שתי הלחם", המנחה היחידה הנאפית חמץ ושיום זה הינו מקרא קדש.

הנה עיקר ימי הספירה לפי הפשט הינם ימים השייכים לתקופת הקציר המתקיים בימים אלו. עומר התנופה מהתבואה החדשה, ומנחת שתי הלחם עם גמר הקציר. וכמבואר ברמב"ן עה"ת, "והנה טעם הפרשה, שיתחיל לספור בתחילת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם, ויקריב עליו קרבן, וישלים מספרו בתחילת קציר חטים כעלות גדיש בעתו, ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ויביא קרבן עליו".

אכן, רואים אנו שלימי הספירה יש מימד רוחני נוסף מכמה בחינות:

א. ימים אלו משוייכים בתחילתם לחג הפסח, שנאמר "וספרתם לכם ממחרת השבת". משמע ששייך הכתוב הספירה לפסח, מדלא הסתפק הכתוב במה שאמר, מיום הביאכם את עומר התנופה.

ב. ימי הספירה נגמרים בחג העצרת שהוא גם חג מתן תורה. ואכן ראה בספר החינוך (מצוה שו) ששייך את הספירה לחג הפסח וליום מתן תורה, "משרשי המצוה (מצות ספירת העומר) על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה וכו' והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסניני ויקיימוה וכו' ומפני כן כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו כו' נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו וכו'. וכן מבואר במורה הנבוכים (ח"ג פרק מג), "ושבועות, הוא יום מתן תורה, ולהגדיל היום ההוא נמנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בו הנאמן שבאוהביו ושהוא מונה יום וגם השעות, וזאת היא סבת ספירת העומר מיום צאתנו ממצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם באמרו ואביא אתכם אלי".

ג. ימי הספירה יש להם משמעות גם בנוגע למותם של תלמידי ר"ע, וכדמובא בשו"ע (תצג, א), "נוהגים שלא לישא אישה בין פסח לעצרת עד ל"ג בעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא. (ומקורו בגמ' יבמות סב:). משמע שיש בכך עניין מהותי במה שנהרגו דוקא בזמן הזה של בין פסח לעצרת.

ובמהר"ל מפראג (נתיבות עולם נתיב התורה יב ובחידו"א יבמות עמ' קלג) הביא בהקשר לכך את הפסוק (משלי ג טז) אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, וימים אלו של הספירה לקראת מתן תורה מורים על כבוד התורה, והם שלא נהגו כבוד התורה זה בזה לא זכו לאורך ימים, ע"ש באורך.

יתכן להרחיב בעניין זה שבאמת בפסוק זה בא לידי ביטוי העניין שהתורה היא תכלית הכל ובה תלוי אורך ימים, עושר וכבוד. ולפי זה הנה בפסח עם ישראל יצא מעבדות לחרות, שזהו ענין "כבוד", שהרי עבד הינו המעמד השפל ביותר והינו עם הדומה לחמור. ולכך בליל הסדר נוהגין ליסב וכו' "דרך חירות" שהוא דרך כבוד וכו'.

אלא שתכלית החרות של פסח הינה לצורך קבלת התורה, להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, וכמו שנאמר (שמות יט) אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי: ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מפל העמים כי לי כל הארץ: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל: וראה עוד בחינוך שם שהאריך בזה מאד.

אותם ימים ממש, הינם ימים של קציר התבואה, שזהו ענין ה"עושר". וכאמור גם העושר תכליתו למען לימוד התורה.

מובן אפוא סגולתם של הימים הללו שבין פסח לעצרת, שתחילתם פסח שהוא יציאה לחרות, הם עצמם ימי הקציר, ותכליתם בקבלת התורה.

השנה, זכינו ב"ה לגשמי ברכה, לאחר שנים שחונות שרוקנו כמעט לגמרי את מאגרי המים בארץ. לקראת ימי הפסח, וספירת העומר שהם הימים בהם אנו "קוצרים ברינה" בע"ה, נשתדל להתחזק גם בקיום התורה ולימוד התורה, שבזכותה נזכה לאורך ימים, עושר וכבוד, אמן.

העורך

מידע הלכתי – מחקרי

בשורות הבאות, ברצוני לציין הלכה למעשה אודות הכשרות לפסח בסוגי הדגים השונים, ולהוסיף עוד מידע אודות תולעת אניסאקיס, לאור מימצאים שקיבלנו מבדיקה מאד מקיפה שביצענו בחודש האחרון בנורבגיה. שמאשר מספר נקודות שכבר פירסמנו לגביהם בעבר.

א. כשרות הדגים לפסח:

כהמשך למה שכתבנו בגליון הקודם, על הימצאות תוספים בדגים, התבקשתי ע"י כמה אנשים לפרט את שמות הדגים בפועל לידע כיצד לנהוג. ועל כן אני מצרף טבלה שפירסמתי בימים האחרונים לכל החנויות דגים שתחת כשרותינו. עם קצת שינויים כאן לתועלת הציבור הכללי.

נוהלי קבלת דגים בחנויות שתחת כשרות המכון על טפילים – פסח תש"ע

שם הדג	ארץ ייצור	הערות כשרות – תולעים	אישור לפסח תש"ע
אמנון-פילה/שלם	סין	בחזקת נקי	רק עם הותם המכון כשר לפסח
בקלה פילה – עם עור	ארגנטינה	אין להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה הותם "נבדק" של המכון	לא מאושר
בקלה פילה ללא עור	ארגנטינה	בחזקת נקי	רק עם הותם המכון כשר לפסח
בקלה פילה ללא עור	סין	רק עם הותם "נבדק" של המכון	לא מאושר
בקלה פילה ללא עור	שאר מדינות	צריך בדיקה נוספת	לא מאושר
בקלה צעיר	ארגנטינה ושאר מדינות	אין להשתמש כלל אא"כ מורידים את העור ומנקים את כל בני המעיים כולל הקרום השחור	מאושר עם הותם כל מהדרין לפסח, ורק בליווי הפתק הגדול על בדיקת התולעים ליד נקודת שיוק הבקלה
ברבוניה – פילה	תיאלנד ושאר מדינות	בחזקת נקי	מאושר עם הותם כל מהדרין לפסח
הליבוש – פרוסות	סקנדינביה	לגרד היטב את הלל המעיים ולהסיר הקרום השחור	רק עם הותם המכון כשר לפסח
טונה – כל הסוגים /פילה או נתחים	כל המדינות	בחזקת נקי	רק עם הותם המכון כשר לפסח
טונה – שלם	כל המדינות	לגרד היטב את הלל המעיים	מאושר לפסח

שם הדג	אריץ ייצור	הערות כשרות - תולעים	אישור לפסח תש"ע
לוקוס - שלם	ספרד ושאר מדינות	לגרד היטב את חלל המעייים	מאושר לפסח
מקרל	מכל המדינות	לגרד היטב את חלל המעייים	מאושר לפסח
נסיכת הנילוס	כל מדינות אפריקה	בחזקת נקי	רק עם חותם המכון כשר לפסח
סול - פילה עם עור לבן	הולנדי בלבד	בחזקת נקי	רק עם חותם המכון כשר לפסח
סול - פילה עם עור לבן	סיני או כל מקור אחר	אינן להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה חותם "נבדק" של המכון	רק עם חותם המכון כשר לפסח
סלמון כלובים - שלם	נורבגיה. צילי	לשטוף ולגרד היטב את העור. והבשר בחזקת נקי	מאושר לפסח
סלמון כלובים פילה עם עור	נורבגיה. צילי	לשטוף ולגרד היטב את העור. והבשר בחזקת נקי	רק עם חותם המכון כשר לפסח
סלמון מהים - פילה, נתחים ללא עור	סין, אמריקה, קנדה	אינן להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה חותם "נבדק" של המכון	לא מאושר
סלמון מהים -שלם, פילה, נתחים עם עור	סין, אמריקה, קנדה	אינן להשתמש כלל הבדיקה קשה מאד.	לא מאושר
סרדינים - שלימים	מרוקו, מאוריטניה, פורטוגל	בחזקת נקי	רק עם חותם המכון כשר לפסח
סרדינים שלימים	אירלנד, ושאר מדינות	לגרד היטב את חלל המעייים	רק עם חותם המכון כשר לפסח
פולוק - זהבנון ללא עור	סין	אינן להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה חותם "נבדק" של המכון	רק עם חותם המכון כשר לפסח
פולוק - זהבנון עם עור	אלסקה, רוסיה, סין	אינן להשתמש כלל הבדיקה קשה מאד.	לא מאושר
פורל ים - שלם	קנדה, ארגנטינה	אינן להשתמש כלל הבדיקה קשה מאד. תולעים גם בבשר הדג	לא מאושר
פורל [טראוט] גידול - שלם	נורבגיה	לשטוף ולגרד היטב את העור. והבשר בחזקת נקי	מאושר לפסח
פלאונדר ללא עור	סין	אינן להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה חותם "נבדק" של המכון	רק עם חותם המכון כשר לפסח
פלאונדר עם עור	סין, דנמרק, רוסיה, אלסקה ועוד	אינן להשתמש כלל הבדיקה קשה מאד.	לא מאושר
קוד ללא עור	סין	אינן להשתמש כלל. אא"כ יש על כל אריזה חותם "נבדק" של המכון	רק עם חותם המכון כשר לפסח
קוד עם עור	דנמרק, נורבגיה, אלסקה, סין	אינן להשתמש כלל הבדיקה קשה מאד.	לא מאושר
רד סנפר	מכל המדינות	לגרד היטב את חלל המעייים	רק עם חותם המכון

שם הדג	אריץ ייצור	הערות כשרות - תולעים	אישור לפסח תש"ע
			כשר לפסח
רוטברש - פילה	סין	יש מינים נקיים יותר ויש נגועים, כדאי להשתמש רק עם חותם נבדק של המכון	רק עם חותם המכון כשר לפסח
רוטברש - שלם	איסלנד, סין, נורבגיה	יש מיזן נקי יותר ויש נגוע מאד. למעשה ראוי לא להשתמש כלל, הבדיקה קשה מאד.	מאושר לפסח

ב. מחקר המשך על תולעת אניסאקיס:

לאור העובדה שיש ששבים ומפרסמים כי בהרינג המשווק בארץ שמקורו מנורבגיה, יש גם תולעי אניסאקיס בבשר, ולאחר שכבר פירסמתי שדבריהם אינם אמת, וכל התוצרת שמקורה ממדינה זו נקיים מכל חשש תולעים בבשר, וזאת עקב שיטת הדייג המיוחדת במדינה זו בהרינג, ומעולם לא מצאנו כלל תולעים בשתי החברות הגדולות שמייצרות פרוסות דגי מלוח. וכן בפילה הדגים. ומאידך בהרינג השלם הכבוש עם בני המעיים אכן יש בממוצע כ 5 תולעים בכל דג בחלל הבטן.

כיוון שרצינו לבדוק דבר נוסף, והוא מציאת מיכון לנקוי ביצי דגי ההרינג, וגם רצינו לוודא שוב מה שכבר כתבנו בעבר, האם אכן התולעים חודרים לבשר הדגים רק לאחר המוות, על כן יצא צוות מומחים של המכון לפלורו שבנורבגיה, ולהלן עיקרי הדברים מתוך סיכום המחקר כפי שהועלה על הכתב:

זמן כניסת התולעת אל הבשר האם זה רק לאחר המוות של הדג:

הנה בתוך תשובותי השונות - אודות סיבת איסור תולעת אניסאקיס גם אותם שבתוך בשר הדג, להבדיל משאר טפילים שבבשר שמותרים - הזכרתי וצינתי עוד פרט מן המציאות שהוא חשוב מאד, שתולעת זו חודרת אל בשר הדג רק לאחר מיתתו, כי בזמן חיותו התולעת איננה פעילה אלא בתנומה, וגם הדג מתנגד אל כניסת בעל חי אחר אל גופו. ואם כן מעולם לא היה היתר של תולעת שבבשר ותמיד היא הייתה במעיים, וכיצד אם כן אפשר לדונה כתולעת שבבשר.

וראיתי שיש המפקפקים בזה. והנה הבאתי בתשובותיי שכן ציין גם הגר"ד הלבשרטאם זצ"ל בקונטרס שלו "ואנכי תולעת" בשם מומחים שהוא הביא את דבריהם שם. ולמעשה לאחר שנהיה ויכוח חדש על זה שוב שאלתי לפרופסור הנ"ל את השאלה, וקיבלתי תשובה מד"ר שהייתה עמו בצוות המחקר על אניסאקיס, ולהלן תשובתה:

Generally speaking, Anisakis larvae stay encysted (coiled) in the body cavity of the fish when the fish is alive. If fish are not kept on ice after they are caught, the fish will warm up. Warm temperatures activate the worms, so then they will excyst (move out of their encystment) and be very active. They move around anywhere, including into the body wall and into the flesh/muscle/fillet. The entire larva can penetrate into the flesh or it can penetrate partially, depending on when you happen to catch the worm in action.

ובתרגום לעברית:

"**באופן** כללי זחל האניסקיס נותר קפוא [כמו קפיץ] בחלל הבטן של הדג כאשר הדג חי. אם הדג אינו נשמר בקרח כאשר הוא נתפס הוא יתחמם. טמפרטורות גבוהות מפעילות את התולעים, אז הן נחלצות ממקומן והופכות פעילות. הן נעות לכל עבר, כולל לתוך קליפת הגוף ולתוך הבשר, השריר והפילה. הזחל כולו או חלקו עלול לחדור לתוך הבשר, תלוי מתי התולעת פעילה.

בדיקה שנעשתה בנורבגיה בימים האחרונים:

וכיון שכהרגלי אני רוצה ללמוד ולראות את הדברים גם ללא מומחים, הזנחתי את המחקרים שעשיתי בעבר, ובחודש האחרון הייתי אישית בנורבגיה ושבוע אחרי היה צוות שלם מטעמי בנורבגיה ולהלן התוצאות:

מדובר בחברה שיש לה 11 מפעלים בנורבגיה של דג הרינג בעיקר. ונפגשתי עם מנהל שאחראי על הייצור בכל המפעלים כולם כלומר הוא המנהל כבר 20 שנה אל אופן הייצור בכל המפעלים. ולפני שניגשנו לבדיקות שוב ביררתי איתו האם אי פעם הוא פגש בבשר של ההרינג תולעי אניסאקיס [כי בבטן יש עשרות וכן על דפנות הבטן ועל הביצים וכו'] ותשובתו היא: שהוא עוקב כבר שני עשורים אחרי התולעים הללו ואף פיתח מכוונות מיוחדות להסיר את התולעים מביצי הדגים [כעת הם הגיעו לפיתוח מדהים שיכול הרבה לפתור את בעיית תולעי אניסאקיס בביצי הדגים] – אולם בשיטת הדיג שהם עובדים כבר עשרים שנה, הוא מעולם לא ראה תולעת אחת בבשר הדג. והוא הוסיף והסביר ואני מצטט אותו כמעט מילה במילה: בשיטת הדיג שלנו שהיא דייג שמעלים את הדגים מהים וישר מכניסים אותם לצ'ילרים = מיכלי ענק של מים קרים בקור של מינוס 2, ואז הדגים מתים מיד והתולעים ממשיכים את תנומתם שהיה בים, בקור הזה, אך הם נותרים חיים, וכאשר הדיג מגיע מידי יום למפעל הוא נכנס לבריכות ענק במפעל באותם תנאים, ועובר ישר למכוונות עיבוד שחותכות את הדג לשניים

לחתיכות "פילה" ומנקות אותו מכל דפנותיו, ואילו את כל חלקי הפנים יחד עם התולעים מפריד לצד אחר, ובחודשים דצמבר עד פברואר שיש גם ביצי דגים, הם מופרדים למשאר חלקי הפנים, ועוברים עיבוד מיוחד, והכל במהירות ובמכונות אוטומאטיות, ובמהירות של 15 טון בשעה! ולכן לעולם עד סוף העיבוד התולעים עדיין בתנומה ואינם פעילים ולכן אינם חודרים לבשר ולא לאף מקום.

ואכן, ביומיים שהייתי שם, לא מצאתי ולו בחתיכת פילה אחד תולעים, ומאידך בדפנות הבטן לפני העיבוד מצאתי עשרות תולעים וכולם מפותלות כלומר בתנומה וללא פעילות. וכאשר הפרדתי את התולעים והנחתי אותם בחוץ תחת אור לאט לאט תוך זמן קצר התחלתי לראות אותם שהם נפתחים ומתחילים בתזוזה.

וישוב שבוע לאחר מיכן הוצאתי צוות מהמכון לאותו מפעל, ונבדקו שם טונות רבות של פילה דג ההרינג ולא נמצאה תולעת אחת! ומאידך השאירו עשרה דגים שנלקחו ישר מן הים, בתוך חדר מחומם, למשך יממה שלמה, ולמחרת בבוקר נפתחו הדגים ובכולם [להוציא דג אחד] נמצאו תולעים כבר מחופרות בתוך הבשר! כלומר באלפי חתיכות פילה לא נמצאה נגיעות אחת, ואילו בעשרה דגים בודדים שנשארו לא בתנאי קירור נמצאו כמעט בכולם תולעים מחופרות – האם צריך הוכחה נוספת שאכן הם חודרים רק לאחר שהם פעילים שזה לאחר מיתת הדג באם משאירים אותו בתנאי טמפרטורה רגילים.

וכעת גם יובן מדוע בדג מרלוזה בקלה – המיובא בארגנטינה ממפעלים אין אנו מוצאים בבשר כמעט שום תולעים מחופרות, ומאידך באותם המיוצרים על גבי האוניות, או לחילופין כל דגי הבקלה המיובאים מאלסקה, קנדה, רוסיה ועוד, אנו מוצאים תולעים גם בבשר. וכל זה מהחילוק הנ"ל, שדגי בקלה המעובדים במפעל מגיעים אל המפעל טריים במי מלח קרים מאד, והתולעים בתנומה ואינן פעילות, ולכן אינם חודרים אל הבשר. ומאידך בדייג רגיל שמתחילים לעבד מייד כאן החשש לתולעים הוא גבוה שכן כל זמן שהם כבר ממתנים לעיבוד התולעים חוזרות לפעילות והם חודרים לבשר [ולכן תמיד הם נמצאים רק בחלק הרך של הבשר שיותר קל להם לחדור בזמן הקצר שיש להם עד אשר מקפיאים אותם באוניות]. ובכל זה אין הבדל בין סוגי הדגים אלא בכל מדינה שזה מצוי שם התולעים, ושיטת הדייג היא שהוא נפגש עם הטמפרטורה הרגילה ואיננה בקירור אפשר למצוא את התולעים בבשר וזה אכן המציאות בדגי הסלמון, הפלאונדר, הסול, הפולוק, ההרינג ושאר דגים המגיעים מאלסקה, קנדה, רוסיה ועוד. שכן היא שיטת הדייג שלהם והשיווק למפעלים הוא כשהדגים מנוקים וקפואים, ולכן כל אותם תולעים שנותרים בדפנות הבטן מתעוררים

מתנומתם ומתחילים לחדור אל הבשר. ואז הם בזמן ההקפאה נותרים כמות שהם בצורות שונות בבשר הדג. ומאידך בכל הדגים שנותרים טריים במי קרח התולעים עדיין בתנומתם, ואינן פעילות עד זמן העיבוד, ואם בזמן העיבוד מנקים היטב, הם אינם נמצאים בבשר כלל.

ומכאן אפשר להבין מדוע אני כותב בכל מיני פירסומים שההרינג בחזקת נקי – וזאת מכיון שאנחנו בודקים הרינג כבר שנים הן בנורבגיה, והן בארץ ישראל שהרוב המוחלט מגיע מנורבגיה, ותמיד נמצא נקי. ומאידך, המיובאים מאלסקה או בחלק של קנדה, או ארה"ב או רוסיה, ניתן למצוא נגיעות גם בבשר – ואין לי מידע מפורט באחוזים שזה קיים שם, אך אני מעריך שזה כפי המצוי בסול ובפלאונדר ובאחרים – וכל זה עקב השיטות השונות של סוג הדייג של אותם דגים.

**בברכת פסח כשר ושמח
שניאור ז. רווח**

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

הראשון לציון והרב הראשי לישראל

בעה"ת"ש. באחד בשבת שני ימים בשבט התש"ע

לידידי וחביבי, ליש ולביא,

הרה"ג ר' שניאור זלמן רווח שליט"א

הרב של בית עוזיאל וי"ר המכון

למצות התלויות בארץ

החיים והשלום והברכה

קדושת שביעית בצמח הקאת*

ראיתי מה שכתבת על ההערה שהערתי על דבריך במסגרת ההסכמה שכתבתי באהבה על ספרך החדש, שו"ת חלקת השדה ח"ג.

ומתוך הדברים ראיתי שאתה חושב שאולי נפגעתי על שחלקת עלי, ולא היא, כי תורה היא וזכותו של כל ת"ח ללמוד ולחלוק או להסכים, ואין שייך בזה ענין של פגיעה כלל.

ואולם זאת היא שהערתי בחבה, שבטרם יחליט אדם לחלוק, חובה היא לברר ולהבין מה שכתב זה שבאים לחלוק עליו, ולהעמיק ולדקדק בדבריו הדק היטב היטב ויעיין שוב ושוב בדבריו בטרם יחליט לדחות דבריו ולסותרם. ומרגלא בפומיה דמו"ר סבא דמשפטים הרה"ר וגאב"ד ירושלים ת"ו הגרש"מ זללה"ה, שכשבא לחלוק על דברי חכם, אז הוא מקדים לעיין בדבריו כמה וכמה פעמים בעמל וביגיעה רבה, עד שיוצא הספק מלבו בהבנת דבריו לעומקם ולרחבם.

והן עתה שבתי לעיין במה שכתבתי אז, והיא נדפסה בכרם שלמה דיני שביעית סימן ט', והייתי צריך להשקיע שעות רבות מאד עד שהבנתי שרשי הדברים, כי התשובה רחבת ידים ולמרות האורך, היא כתובה בתמציתיות וצריכה עמל רב. וכנראה לא הספיק לעיין בה די הצורך, וגם רי"מ לא עיין בה כראוי, וכבר אמרו

* חלקו הראשון של המאמר הופיע בגיליון הקודם, בגיליון זה מופיע המאמר בשלמותו עם הוספות שנערכו בכל המאמר כולו ע"י הגאון הראשון שליט"א.

בגמרא אם קראת לא וכו'. ואם שילשת לא וכו', אבל טרדות הזמן מרובות הם, ועול גדול מונח על שכמכם כ"א על דגלו ומחנהו, ודן דינא דגרמי, שרצתם לחלוק, טרם שבדקתם וחקרתם כראוי.

ובכדי שלא יחשב שאני דוחה אתכם בקש ח"ו. אכתוב שנים מן השטים לבאר שיחתי בשנית, ואולם המעיין שם יבין הענין לאשורו. ואם ירחיב ה' ויהיה סייעתא דשמיא, עוד ארחיב בענין.

במשנה (ריש פ"ז דשביעית) נאמר, כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם ומאוכל בהמה וממין הצובעין וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית. ופירש הר"מ יתחייב בהן שביעית, [ובתרגום החדש לפי הרמב"ם למשניות להרה"ג עזרא קרח נר"ו, בהוצאת המאור, כתב, חל בו דין שביעית], ואם נמכר נתחייבו דמיו אותם הדינים. והקדים הרמב"ם בפירושו, ענין שאמר כלל גדול כנגד הכלל הנאמר במעשרות (פ"א מ"א) שדין שנה שביעית חייב למאכל אדם. ונראה שחסר כאן, ובתרגום החדש הנ"ל, כתב: לפי שדין השביעית חל במאכל אדם ומאכל בהמה, והמעשר אינו חל אלא במאכל אדם. והביאו מפירש"י בשבת (ס"ח ע"א ד"ה שביעית) דשביעית נוהגת במאכל בהמה דכתיב ולבהמתך ולחיה וגו', אבל מעשר לא, דמדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבין, וגם מדרבנן הוסיפו רק פירות האילן וירק שהם מאכל אדם.

וכ"פ הרמב"ם ביד החזקה בהלכות שמיטה ויובל (פ"ז הי"ג) וז"ל, כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם, או מאוכל בהמה, או ממין הצובעין, אם אינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית ולדמיו שביעית, וחייב בביעור ויש לדמיו ביעור. כגון עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין מאוכל אדם, וכגון החוחים והדרדרין מאוכלי בהמה, וכגון אסטש וקוצה ממין הצובעין. ואם היה מתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור וכו'. עכ"ל. והנה במשנה דשביעית הנ"ל נקטו הרבה דוגמאות באוכל אדם, והרמב"ם בהלכה נקט רק את שלשת הראשונים שהם, עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין.

וראיתי כעת בפירוש מהר"י קורקוס ז"ל, שכתב, ומאי דנקט לוף שוטה טפי מלוף פקח, לרבותא נקטיה, דתנן בפרק בתרא דעוקצין (מ"ד) שעלה לוף שוטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקם. וסד"א לא ליחול עלייהו קדושת שביעית קמ"ל. כן נתבאר בירושלמי. והנה במשנה (פ"ג דעוקצים מ"ד), ועלי הלוף השוטה אינן מיטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו. ופירש הר"ב ז"ל עד שימתקו, דלא חשיבי אוכל אלא לאחר שכובשים אותם ויוצא מהן מרירותן. עכ"ל. וכע"ז כתב הרמב"ם ז"ל בפירושו שם.

ומדלא מקבלין טומאה עד שימתקו, משמע דאינם ראויים כלל לרוב בני אדם. דהרי יש פירות של אדמה וירק שאינם ראויים לאכילה כלל עד שיבשלו אותם, ולא נאמר בהם שאינם מקבלים טומאה. עד שיכבשו אותם וימתקו. ומשמע דלופ השוטה שונה מכל שר ירקות, וכמו שאבאר בעה"ו. והרמב"ם ז"ל ביד החזקה הלכות טומאת אוכלין (פ"א ה"ו) כתב אלו דברים שאינם מקבלים טומאה ואע"פ שבני אדם אוכלין אותן לפי שאינם נאכלין להנאת גופו אלא מפני שנותנים טעם במאכלות, או מפני הריח או המראה, ואלו הן הקושט והחמס וראשי בשמים והתייה והחלתית והפלפלין וחלות חריע וכן כל כיוצא בהן. עכ"ל. וכל אלו מבשמי את האוכלים ונותנים בהם ריח וערבות (מקו"צ שם). ובהלכה ז' כתב השבת סתמו לאכילת גופו כשאר ירקות שדה, וכו'. ובהלכה ח', התמרים והגרורות שנתנן לקדרה כתבלין, עדיין מתטמאין טומאת אוכלין עד שיפסדו מלאכול אדם. ובהלכה ט', הכרשינין אם ייחדן למאכל אדם מתטמאין טומאת אוכלין וכו'. ובהלכה י"ד כתב וז"ל, לולבי זרדים והחרובין ושל עדל, ועלי הלופ השוטה אינם מקבלין טומאה עד שימתקו. עכ"ל.

ועיין בתשובת הרדב"ז ז"ל (סימן אלף תכ"ה) ציינוה במקו"צ שם, ששאלוהו על סתירה בדברי הרמב"ם ז"ל מהלכות שבת, להל' מעשר שני (פ"ז) ע"ש, והשיב דכד מעיינת בה שפיר תשכח דלא פליגי, דבשבת איירי במוציא סתם, וסתם חבילי לולבי זרדין וחרובין אין עומדים למאכל אדם אלא ע"י כבישה. הילכך הלולבין עד שלא ימתקו טובים לכבישה, והרי הם מאכל אדם ושיעורן כגרורות, וכו'. אבל הלופ והחרדל לעולם סתמו למאכל אדם ושיעורן כגרורות. אבל גבי מעשר ילפינן כלל ופרט וכלל, פרי מפרי וגידולי קרקע, ולפיכך לולבי זרדין וחרובין אע"ג דראוי לכבוש אותן ולאוכלן מ"מ לאו פרי הוא, שאינם ראויים לאכילה כמות שהן, ואחר שימתקו נלקחין דהא פרי הוא כיון דחזי לאכילה כמות שהוא, ואע"ג דסתמן למאכל בהמה, כיון שזה רוצה לאוכלן נלקחין בכסף מעשר שני, דאכילה ע"י הדחק שמה אכילה וזה ברור אצלי.

וכן מ"ש בפ"א מה' טומאת אוכלין וז"ל, לולבי זרדים וכו', ועלי הלופ השוטה אינם מקבלים טומאה עד שימתקו, החרדל והתורמוסים ושאר כל הנכבשין מטמאין טומאת אוכלין בין משהמתיקו בין עד שלא המתיקו ע"כ. **הרי לך כי לולבי זרדין עד שלא ימתקו אינם חשובים אוכל**, אעפ"י שראויין לכבישה, השתא מיהא לאו אוכלין נינהו, אבל משימתיקו הוו אוכלין ע"י הדחק וכו'. עכ"ל.

והנה מבואר בדברי אדונינו הרדב"ז ז"ל דלופ וחרדל סתמן למאכל אדם, שלא כלולבי זרדים וחרובים דסתמן אינם עומדים למאכל אדם, אלא ע"י כבישה (וצ"ל דגם לופ השוטה הוא כמו לולבי זרדים דע"י כבישה חשיב ראוי לאדם), אבל

במעשר ממעטים לולבי זרדין (ולוף השוטה) אפילו שראויין לכובשן, אבל לאחר כבישה נלקחים בכסף מעשר שני.

עו"כ לבאר ההלכה דאין לולבי זרדין ולוף השוטה מקבלים טומאת אוכלין הנ"ל, דהטעם משום דאינן חשובים אוכל, עד שיתמתקו, ואע"פ שראויין לכבישה השתא מיהא אינן אוכל, עד שיתמתקו. נמצא דאין לוף השוטה כשאר ירקות שלא נאכלים בלא בישול או כבישה וכדומה, דכל הירקות ההם גם קודם הבישול חשיבי אוכל אדם, אבל לוף השוטה לא נכלל בין אוכלי אדם עד שיתמתק.

והנה כאן בדיני שביעית, נאמר שעלי לוף השוטה יש בהם קדושת שביעית גם קודם שיתמתקו, וכמו שביאר מהר"י קורקוס ז"ל הנ"ל משם הירושלמי.

נמצא דאעפ"י דאינם חשובים אוכל וכמו שדקדקתי לעיל, וכאמור כן מפורש בדברי הרדב"ז ז"ל להדיא, עכ"פ כיון שראויין לכובשן ולמתקן חלה עליהם שביעית. וק"ו לעלי הקאת שבהם אנו דנים, שאין צורך למתקן ולא לכובשם ולא לבשלם, רק מנקים ולועסים קדש ורחץ, ונהנים מהמיץ שלהם, ואעפ"י שאין רוב העולם משתמש בהם לא לאכילה ולא ללעיסה, אין בכך כלום, דגם לוף השוטה ולולבי זרדים בודאי שאין רוב העולם משתמש בהם, וגם אלה שאוכלים אותם הוא רק לאחר כבישה ומיתוק להסיר את מרירותם, ואע"פ כן חלה עליהם שביעית גם בלא כבישה ומיתוק. והדברים ק"ו לקא"ת. ואין ללמוד ממלוגמא שאמרו בסוכה (מ' ע"א) דחכמים אסרו כביסה ומשרה בפירות שביעית משום שאין הנאתן וביעורן שוה. ור' יוסי מתיר בכביסה ומשרה, ואוסר מלוגמא, דדריש לאכלה ולא להפסד וכו' ולא למלוגמא, ושאלו מאי שנא כביסה דמרבה לה, ומאי שנא מלוגמא דאפיק לה, ותירצו שאני מלוגמה שאינה שוה בכל. ופירש"י ז"ל שלא כולם חולים.

ויש לומר דרק ברפואה הוא שנאמר טעם זה דאינו שוה בכל, דאין זה שייך למקצת בני אדם, אלא שזה שייך לחולים, והחולים עצמם לא משתמשים בזה בזמן שהם בריאים. וכיון שהשמוש מוגבל רק לזמן חוליים אין זה ראוי ליקרא לצרכם. אבל אוכל או הנאה שמשתמשים בה גם הבריאים, אפילו שאינו חשוב אוכל כמו שהוא, עד כדי כך שאינו מקבל טומאת אוכלין, ואסור לקנותו בכסף מעשר שני. שזה מלמד שאין זה כמו תפוחי אדמה דרך משל, שגם הם לא ראויים למאכל כלל וכלל עד שיבשלו אותם, ואפילו הכי נחשבים אוכל גם קודם הבישול, ובודאי מקבלים טומאת אוכלים גם קודם שיתקנו אותם בבישול ואפיה, וגם נלקחים בכסף מעשר שני, וכן בשאר ירקות כמו לפת וקישואים ודלעת וחצילים וכל כיוצ"ב, דכולם צריכים תיקון ומיתוק ע"י בישול ואפיה או כבישה,

ואפילו הכי נחשבים אוכל גם קודם התיקון, והם מקבלים טומאת אוכלים ונלקחים בכספי מעשר שני. אבל לולבי זרדים ולוף השוטה שונים לגמרי מכל הנ"ל, שכל זמן שלא נכבשו ונמתקו לא חשיבי אוכל כלל, ולא מקבלים טומאת אוכלים ולא נלקחים בכספי מעשר שני, וחייבים לומר שזה גדר אחר, דכל הירקות אעפ"י שאינן ראויים לאכילה בלא בישול, מ"מ הם מיועדים רק למאכל אדם בכל מקום ובכל זמן, רק שצריכים בישול כמו רוב המאכלים, שגם בשר ועוף ודגים לא נאכלים בלא בישול, אבל הם נחשבים אוכל שכל אלה הם אוכלי אדם בצורה ברורה, ואינם שייכים למאכל בהמה כלל ועיקר, וע"כ חלים עליהם כל הדינים של האוכלים גם לפני הבישול.

אבל הלוף השוטה ולולבי הזרדים מלבד שצריך לכובשם עד שתצא מרירותם ויתמתקו, הנה בדרך כלל רוב בני אדם לא עושין כן, אלא מאכלים אותם לבהמותיהם. וע"כ כל זמן שלא התמתקו עדיין אינן שייכים במאכלי אדם, ועל כן אין חלין עליהם הדינים של אוכל אדם. ועל כן לא מקבלים טומאה עד שיכבשו אותם ויתמתקו, דרק אז נחשבים לאוכלי אדם, ואפ"ה חלה עליהם קדושת שביעית גם קודם המיתוק, ואפשר שהטעם הוא משום שגם על אוכלי בהמה חלה קדושת שביעית, ועוד חזון למועד להעמיק וללבן ענין זה כראוי בעה"י.

ועוד מפורש בדברי תשובת הרדב"ז ז"ל הנזכרת, דגם אחר שכובשים וממתקים אותם אין נאכלים אלא רק ע"י הדחק, שהרי כתב, ואכילה ע"י הדחק שמה אכילה. וזה לא שייך באוכלים רגילים. וע"כ בזה שלועסים אותו ואינו צריך לשום הכנה, בודאי שנכלל בכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לכם לכל צרכיכם, ואפשר שהוא גם בכלל לאכלה. ובפרט למה שנאמר לי כעת שאוכלים חלק ניכר מהעלים הרכים. ולא איכפת לן במה שאין כל העולם נהנה מהם, העיקר דהנהנים מהקא'ת נהנין ממנו תמיד גם בעת בריאותם.

ועוד יש מקום לומר דהטעם הזה דשאני מלוגמא שאינה שוה בכל, רבי יוסי אמרה, ולהלכה פוסקים דגם כביסה ושריה אסורים בפירות שביעית, ודלא כרבי יוסי אלא כחכמים. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה ה"י) וכביסה ומשרה חשיבי שוים בכל, שהרי זה הטעם שרבי יוסי מתיר כביסה ושריה בפירות שביעית. וחכמים מפיקי גם כביסה ושריה, משום דבעינן דומיא דלאכלה, שתהיה הנאתו וביעורו שוים. ומטעם זה מפיקי כביסה וכ"ש מלוגמא, ולא מפני שאינה שוה בכל, ואפשר דלהלכה לא סבירא לן להאי טעמא כלל, שר' יוסי אמר טעם זה ולא פסקו כמוהו.

ועוד י"ל שגם רבי יוסי לא אמר את זה אלא בדברים שאינם אכילה, רק שהם בכלל כל צרכיכם, שבזה כולל גם כביסה ומשרה, ומתיר פירות שביעית לכְּבִיסָה ולמשרה, ומפיק מלוגמא דאינה אכילה, וס"ל דאין להתיר כל צרכיכם אלא בדבר השווה בכל ולא בדבר שהוא נצרך רק לחולים, אבל מידי דאכילה אפילו אם אינו שווה בכל חלה עליו קדושת שביעית אפילו שאין יד הכל שווה בו, ולא כולם אוכלים אותו. וממילא שגם עלי הקאת חלה עליהם קדושת שביעית אפילו למי שסבור שאין הנאתן שווה בכל.

וכבר בתחילת תשובתי הנ"ל הוכחתי דכל שצריך לאדם חלה עליו קדושת שביעית, ובתנאי שתהיה הנאתו וביעורו שוים, דומיא דמאכל, דלמדו ועוד יש מקום לומר דהטעם הזה דשאני מלוגמא שאינה שווה בכל, רבי יוסי אמרה, ולהלכה פוסקים דגם כביסה ושריה וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל (פ"ה ה"י) וכביסה ומשרה חשיבי שוים בכל, שהרי זה הטעם שרבי יוסי מתיר כביסה ושריה כפירות שביעית, וחכמים מפיקי גם כביסה ושריה, משום דבעינן דומיא דלאכלה, שתהיה הנאתו וביעורו שוים. ומטעם זה מפיקי כביסה וכ"ש מלוגמא, ולא מפני שאינה שווה בכל, ואפשר דלהלכה לא סבירא לן לבאי טעמא כלל, שר' יוסי אמר טעם זה ולא פסקו כמוהו.

ועוד י"ל דגם רבי יוסי לא אמר את זה אלא בדברים שאינם אכילה, רק שהם בכלל כל צרכיכם, שבזה כולל גם כביסה ומשרה, ומתיר פירות שביעית לכְּבִיסָה ולמשרה, ומפיק מלוגמא דאינה אכילה, וס"ל דאין להתיר כל צרכיכם אלא בדבר השווה בכל ולא בדבר שהוא נצרך רק לחולים, אבל מידי דאכילה אפילו אם אינו שווה בכל חלה עליו קדושת שביעית אפילו שאין יד הכל שווה בו, ולא כולם אוכלים אותו. וממילא שגם עלי הקאת חלה עליהם קדושת שביעית אע"פ שאינו שווה בכל.

וכבר בתחילת תשובתי הנ"ל הוכחתי דכל שצריך לאדם חלה עליו קדושת שביעית, ובתנאי שתהיה הנאתו וביעורו שוים, דומיא דמאכל, דלמדו מהפסוק והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. לכם, זה לכל צרכיכם לאכלה, שיהיה דומיא דאכילה שהנאתה וביעורה שוים.

ובמשנה (ריש פ"ז דשביעית) תנן, כלל גדול אמרו כל שהוא מאוכל אדם ומאוכל בהמה, וממין הצובעים, ואינו מתקיים בארץ, יש לו שביעית ולדמיו שביעית. וחייב בביעור וכו'. ופירש הר"ב יש לו שביעית, שיש בו קדושת שביעית שלא להפסידם ולא לעשות בהם סחורה.

וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות שמיטה ויובל (פ"ז הלכה י"ג). ובהלכה י"ד שם כתב, וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה, ואינו ממין הצובעין, הואיל ואינו לעצים יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אבל אין לו ביעור אע"פ שאינו מתקיים, אלא נהנין בדמיו עד ר"ה וכו'. עכ"ל.

נמצאנו למדים שגם דברים שאינם מאוכלי אדם גם לא מאוכלי בהמה, ואפילו לא מן הצובעין יש בהם קדושת שביעית. ורק תנאי אחד התנה הרמב"ם ז"ל בזה "שאינן צמח זה לעצים" כמו שכתב "ואינו לעצים". והטעם שבעצים אין קדושת שביעית אע"פ שגם מהם נהנים בכמה הנאות כגון אפיה ובישול וכיו"ב. על זה אמרו בסוכה (לט:): גבי הלוקח לולב בשביעית נותן לו אתרוג מתנה דאתרוג אסור לקנות מפני קדו"ש שיש בו, אבל לולב אין בו קדושת שביעית. ואוקמוה בלולב של ששית שנכנס לשביעית על כן אין בו קדושת שביעית, אבל של שביעית חלה עליו קדושת שביעית, דלא דמי לעצים בעלמא שאין הנאתן וביעורן שוה, שתחילה נשרפין ונעשים גחלים ואז אופים ומבשלים, אבל לולב מכבדים בו הבית והוא ליה הנאתו וכילוי שוים.

והעלים של הקאת נהנים מהם ולועסים ומוצצים את המיץ שבהם, והוא כמו כל אכילה שהנאתן וכילויין שוים, וע"כ דין הוא שתחול עליהם קדושת שביעית. ועפ"ז פסקתי שגם בצמחי החחובה שמיצרים מהם משחות, הוה ליה הנאתו וכילוי שוים, וגם עליהם חלה קדושת שביעית.

ופירשתי שם שכילוי החחובה היא במריחת המשחה על עור האדם. אבל הכנת הצמח ליצר ממנו משחה לא חשיבא כילוי, אלא הרי זה כעין הכנת השמן והיין. וע"ש. וכן מוכח ממה שכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט') בצביעת שער ולכחול עין, דמותר לכו"ע. ובצביעת בגדים היא מחלוקת, ובודאי שמכינים הצבע ונותנים אותו תוך כלי, ואח"כ צובעים בו, ומדאמרו שם שצובעים גם באוכלי אדם, ש"מ דעדיין יש בו קדושת שביעית, משום שהכנת הצבע אינה כילוי שלו אלא היא ההכנה, והכילוי הוא כשצובעים בו ואז היא הנאתו גם כן. והם שוים. וע"כ גם בזה הכנת המשחה אינה כילוי, וכשמורחים המשחה על העור אז הוא כילוי, ואז גם נהנה ממנו, ויש עליו קדושת שביעית. וע"ש מה שכתבתי לענין ההנאה מסבון שנעשה מצמחים שיש בהם קדושת שביעית.

ושם הזכרתי מה שכתב הרב המחבר נר"ו בספרו שביתת השדה (פ"ט ה"ו) דרך בעצים הוא שהתנו שתהיה הנאתו וביעורו שוים, אבל צמחים שמשתמשים בהם לסיכה וצביעה וכבוס, לעולם הם קדושים בקדושת שביעית אע"פ שאין

הנאתם וביעורם שוים, וע"ש מה שמיישב בזה. וע"ש שכתבתי שקשה מאד לומר הגדרה זו, ולא מצאנו ברמב"ם ובפוסקים אלא שתי הגדרות, צמחים שהם לצורך האדם והנאותיו, ועצים. וכמו שכבר ביארתי. ולדברי המחבר עולה דיש שלשה גדרים בזה וזאת לא מצאנו. וע"ש שהרחבתי בזה.

הרמב"ם ז"ל (פ"ה מהלכות שמיטה ויובל ה"י) פסק דמיני כבסים כגון בורית ואהל, קדושת שביעית חלה עליהם ומכבסים בהם, שנאמר וכו', אבל אין מכבסים בפירות (שביעית) ואין עושין מהם מלוגמא לאכלה ולא למלוגמא ולא לזלוף ולא להקיא ולא למשקה ולא לכביסה. (נמצא דפסק כחכמים בסוכה (מ' ע"א) ודלא כר"י הגלילי שהתיר כביסה ואסר מלוגמא, אלא לכולם אסור להשתמש בפירות שביעית).

ובכסף משנה שם הביא את פירש"י ז"ל, דיין בכביסה מתקלקל מיד והנאתו עד שעת הלבישה. והכס"מ הקשה לפ"ז למה התירו בבורית ואהל, ותירץ דבורית ואהל שלא שייך בהן לאכלה מותרים אפילו שאין הנאתן וביעורן שוים.

וע"ש בפירוש מהר"י קורקוס ז"ל שכתב את הנ"ל (וכנראה שהכס"מ כתב את הפי' הנ"ל מדברי מהר"י קורקוס, וכדרכו בשביעית) אלא שמהר"י קורקוס הקשה על התירוץ הנז', דא"כ למה למד הרמב"ם מלכם, שזה כתוב גבי לאכלה, והאחרונים הקשו עוד ממה שפסק הרמב"ם ז"ל גופיה דאין קדושת שביעית בעצים שאין הנאתן וביעורן שוים, והרי בעצים לא שייך אכילה, ולפי התירוץ הנזכר כל מידי דלא שייך בו אכילה אינו צריך שתהיה הנאתו וביעורו שוים.

ותירץ מהר"י קורקוס ז"ל שם, שלעולם בעינן שתהיה הנאתו וביעורו שוים גם בדבר שלא שייך בו אכילה, ושאיני צביעה שהנאתה היא בקליטת הצבע בצמר או בבגד, וזה הוא גם כילויו, ושוים הם, אבל הכביסה הגם שהנאתה הוא בליבון הבגדים, עכ"פ זה נעשה אחר איזה ימים, והיין שמכבס בו מתכלה ומתקלקל מיד כשנותנים אותו בכביסה, ואין הנאתו וביעורו שוים, אבל בורית ואהל הנאתן וביעורן שוים, שכל הזמן שהבגדים מתכבסים אותו פרי של בורית ואהל עדיין לא כלה וממשיך לתת כוחו.

נמצא מפורש בדברי מהריק"ו ז"ל דגם בדבר שאינו אוכל כלל, בעינן שתהיה הנאתו וביעורו שוים, והעליתי שהעיקר בזה כדברי מהר"י קורקוס ז"ל, ואולי גם מרן בכס"מ הכי ס"ל, שהעתיק דברי מהר"י קורקוס, אלא שנשמט הסיפא של דבריו בדפוס וכדו', וע"ש.

וכן עולה להדיא מדברי החזון איש בשביעית (סימן י"ג אות ו'). וע"ש בכרם שלמה באות ו' במה שנשאתי ונתתי בדברי רבינו החזון איש ע"ה, לבסוף הבאתי דבריו שכתב דלרש"י ז"ל בסוכה לא חלה קדושת שביעית על בורית ואהל, ולהרמב"ם ז"ל חלה עליהם קדושת שביעית, וכ"כ בדרך אמונה.

ובעניוטי העליתי שגם לרש"י חלה קדושת שביעית על בורית ואהל, משום שהנאתן וביעורן שוים ומותר לכבס בהם, דדמו לאכילה.

וע"ש באות ו' ביישוב דברי מרן בכס"מ הנ"ל, ובאות ח' שם הזכרתי פירוש ר"ח ז"ל בסוכה (מ' ע"א) ושיש אפשרות שהרמב"ם הולך לשיטתו, ע"ש.

ור"ח שם פירש מה שאמר רבי יוסי דמלוגמא אינה שוה בכל, פי' אינה צריך צורך בריאים אלא רק צורך חולים, אבל משרה כביסה כל אדם צריך להם. והוא כעין מה שפירשתי בדברי רש"י ז"ל לעיל, דמלוגמא גם המשתמשים בה הוא רק בעת חוליים, אבל בבריאותם אין משתמשים בה כלל, אבל דבר שאוכלים אותו או משתמשים בו מעט בני אדם כגון בני מדינה אחת או עיר אחת וכל כיוצ"ב, אבל המשתמשים בזה הוא בכל עת, זה נקרא שוה בכל.

העולה מן המקובץ הוא שגם מידי דלאו אכילה נינהו, אלא מיועדים לצבע, או לכל הנאה וצורך מדרכי אדם, חלה עליהם קדושת שביעית ומותר להשתמש בהם, דכתוב לכם ודרשו לכל צרכיכם, אלא דבעינן שהיה דומיא דלאכלה, שיהיו הנאתן וביעורן שוים, ומיעטו הפסד, ודבר שאינו שוה בכל חשיב הפסד, וע"כ מיעטוהו מלאכלה, שדרשו לאכלה ולא להפסד, לאכלה ולא להקיא לאכלה ולא למלוגמא.

אבל עלים אלו שכל ייעודם הוא ללעיסה, דאינם ראויים לאכילה ממש כשאר ירקות הנאכלים ולא לצבע, ואין מי שמשתמש בהם, ואכן מגדלים אותם ומטפחים אותם לצורך לעיסה זו, ומוכרים אותם בטבין ותקילין, ומשתמשים בהם כפי שהם מיועדים בלי שינוי ובלי שום הפסד עד שמכלים כל הלחלוחית שבהם ונגמר טעמם לגמרי, וגם אוכלים מהם את העלים הרכים, ומשתמשים בהם הבריאים כמו כל אוכל וכל הנאה רגילים ואין סיבה בעולם שלא תחול עליהם קדושת שביעית.

ועוד דרפואה אין לה שום קשר עם אכילה דאינה ערבה לחיך ולא נהנים ממנה, רק היא צורך לאדם, ובזה אמר רבי יוסי דבעינן שוה לכל, דזה נתרבה מלכם לכל צרכיכם, ובזה הוא דאמר שכל שהוא לצרכיכם צריך להיות שוה לכל, אבל באוכל לא מצאנו תנאי זה, שהוא מפורש בתורה, לאכלה, ולא ניתנה בו שום

מגבלה, וע"כ גם אם יתעקש הטוען לומר שאינו שוה בכל, כיון שלועסים ומוצצים הלחלוחית שבו, הוי מכלל אכילה, ובכל גוונא יש עליו קדושת שביעית. דרק בשאר צרכים כמו צבע וכביסה ומלוגמא וכיוצא באלה, הוא דאמר ר' יוסי דצריך להיות שוה בכל, וכאן זה מכלל אכילה או לפחות הנאת אכילה, ונכלל בלאכלה.

וכבוד הרב המחבר ה"ו ביקשני לעיין במה שכתב בספרו שביתת השדה (פרק ט' אות י"א) וקיימתי מצותו ושבתי וראיתי בענין כראוי, ושם כתב שהנאתו שוה בכל אדם, כלומר שאותה הנאה שמחמתה מצריכים לשמור בקדושת שביעית תהיה שוה אצל כל אדם, אך אם ההנאה משמשת רק אנשים מסוג מסויים, אין זה קדוש, ויש חולקים והעיקר נראה כדעה ראשונה, עכ"ל.

ובנמוקה של הלכה שם (אות 27) הזכיר מחלוקת חכמים ורבי יוסי בכביסה ומשרה, בסוכה (מ' ע"ב) וב"ק (ק"ב ע"א) ור' יוסי אמר מרבה אני את הכביסה ששוה בכל אדם, ומוציא מלוגמא שאינה שוה בכל אדם, מאן תנא להא דת"ר לאכלה ולא למלוגמא לאכלה ולא לזילוף, לאכלה ולא לעשות ממנה אפיקטויזין, כרבי יוסי, דאי רבנן הא איכא נמי משרה וכביסה, ע"כ. והרמב"ם ז"ל הביא הכל יחד בהל' שמו"י פ"ה ה", והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה וכביסה, עכ"ל.

וכתב הרב שז"ר נר"ו, הרי שפסק כרבנן דבעינן הנאתו וביעורו שוים, ולכן מיעט משרה וכביסה, ופסק גם כרבי יוסי ולכן מיעט מלוגמא שאינה שוה בכל אדם. עכ"ל.

ואין דבריו נראים במ"ש שהרמב"ם פסק גם כר' יוסי, דבאמת פסק רק כחכמים שאסרו גם כביסה וגם מלוגמא, דמיעטו לכולהו דבעינן הנאתו וביעורו שוים, וכביסה ומלוגמא אין הנאתן וביעורן שוים, דכשנותן יין בכביסה היין מתקלקל מיד, והכיבוס מתבצע אחר זמן רב, וגם מלוגמא כשלועס החטים הם מתקלקלים ותועלתם לרפאות פצע וחבורה מתבצעת אחר זמן רב, ולא פסק כר"י דמחלק בין כביסה ובין מלוגמא, ונתן טעם שאין המלוגמא שוה בכל, וזה לא נזכר בדברי חכמים, וגם הרמב"ם לא הזכיר טעם זה. ובאמת א"צ לטעם זה כלל.

עו"כ שם לבאר הטעם דמלוגמא שאין לעשותה מאוכלי אדם, ולא אסרו לעשותה מאוכלי בהמה. והזכיר דבר הירושלמי (פ"ח ה"א). כיע"ש.

ואני פירשתי בסברא דלעשות מלוגמא מאוכלי אדם, הוי הפסד והוא בכלל לאכלה ולא להפסד, אבל באוכלים המיוחדים לבהמה אינו הפסד, דמעלים מעלת האוכל הזה שהיה מיועד לבהמה, ועתה עושים ממנו מלוגמא לאדם.

וכתבתי שם דבתורה כתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וכפשוטו שתהיה הך לאכילה בלבד, אלא שדרשו רז"ל לכם לכל צרככם, והגבילו את זה בכמה הגבלות שלא יהיה הפסד ושיהיה דומיא דלאכלה, וגם אוכל בהמה בעינן לאכלה של הבהמה, ואסור לעשות מזה מלוגמא לבהמה, אבל לעשות מאוכל בהמה מלוגמא לאדם שפיר דמי, דעילווי מעלינן ליה מאוכל של בהמה לשימושו של האדם.

וראיתי כעת שכתב לדברי מהר"ש סיריליאו ז"ל שהטעם הוא שמלוגמא הוי בזיון ולכן ממאכל אדם אסור דהוי כהפסד שמוריד מחשיבותו, אבל ממאכל בהמה שרי, כיון שעושה ממנו מלוגמא לאדם, זו חשיבות ולא הפסד וכו'. והוא תנא דמסייע לן במה שפירשתי בעניותי.

ולפי זה בעלי הקא'ת שאינו משנה אותם שאינן ראויים אלא ללעיסה, והוא לועס אותם, וגם דהוי כמו אכילה ממש, ובודאי אין בלעיסתן לא הפסד ולא בזיון, וודאי דחשיבי בכלל לכם לכל צרכיכם ודמי לאכילה ויש בהם קדושת שביעית ומותר ללועסם, ואין בזה החסרון שאינו שוה בכל, דאפילו נימא שהיא הלכה מוסכמת (עיין מ"ש לעיל), מ"מ הרי זה שוה בכל שלא עשו אותו רק לחולים ולא לבריאים, ואין חסרון בזה שאחרים לא משתמשים וכנ"ל.

ועוד דמגופא של הלכה זו דמותר לעשות מלוגמא לאדם ממאכלי בהמה, וכמו שהזכרתי, ושכן פסק הרמב"ם ז"ל בהל' שמיטה ויובל (פ"ה הי"א) להדיא ע"ש. מזה נלמד דאע"פ שמלוגמא אינה שוה בכל שהיא צורך חולים בלבד, ולא צורך בריאים, עם כל זה לא אסרו לעשותה אלא ממאכל של אדם, אבל מאוכלי בהמה מותר לעשותה אע"פ שאינה שוה בכל, וזו ראייה מוכחת שעיקר האיסור של מלוגמא הוא משום הפסד שלוקח אוכל הראוי לאדם ומורידו לדבר שאינו שוה בכל, והוי בכלל הפסד, אבל אם לא היה טעם זה לא היינו אוסרים מלוגמא, אעפ"י שהיא אינה שוה בכל, דאי לא תימא הכי, למה התירו לעשות מלוגמא ממאכלי בהמה, והרי אינה שוה בכל. או אולי ההלכה היא שאין דין זה דשוה בכל מוכרח, שאפשר שהוא סברת ר' יוסי, וחכמים לא ס"ל סברא זאת, וכמו שכתבתי לעיל, דאי איתא שכל שאינו שוה בכל אסור או אין שביעית נוהגת בו היו אוסרים גם במאכל בהמה.

וממילא נפל פיתא בבירא בכל מה שכתבו דעלי קא'ת אינם שוים לכל, דמלבד מה שכתבתי לעיל, הנה גם אם יחשב לא שוה בכל, סו"ס משתמשים בו כמו שראוי לו ואין בזיון ולא הפסד, ולא מורידים אותו מדרגתו, שנוצר ללעיסה וכן עושים שלועסים ונהנים, וגם הנאתו וביעורו שוים, ואין סיבה שלא תחול עליו קדו"ש, וגם אין סיבה לאסור לעיסתו.

ואפילו תאמר שהוא מאכל בהמה כפי שכתבו בשם הרה"ג ר"י רצאבי שליט"א, כבר כתבתי שם שגם על מאכלי בהמה חלה קדושת שביעית, ואין איסור ללועסו דאם מותר לעשות מלוגמא ממאכלי בהמה, ק"ו שמותר ללועסו וליהנות ממנו כדרך אכילה.

וזאת מלבד שאין זה מיועד לבהמה אלא לבני אדם, ולפי עניות דעתי אסור לאכילה לבהמה כל זמן שראוי לאדם, דהוי הפסד ברור.

עוד הזכיר הרב שז"ר נ"י שם הסתירה בירושלמי, דבריש פ"ז מבואר שאין קדושת שביעית במלוגמא, ובריש פ"ח שם שאלו מיני מלוגמיות מהן לשות מהן צבעים לאדם, משמע דיש בה קדושת שביעית, דאל"כ מה השאלה אם מותר לעשות מהם צבעים.

והם דברים עתיקים הזכירום הפוסקים, ובעניותי כתבתי לבאר דגם בריש פ"ז אין מדובר על קדושת שביעית, אלא אם מותר להשתמש בהם, אבל קדושת שביעית חלה עליהם כמו שמפורש בריש פ"ח שם, ואח"ז ראיתי שכן כתב בספר "מי זיו" והובאו דבריו בדרך אמונה, והוא ספרו של מו"ר הגאון כש"ת כמוהר"ר משה דויטש ע"ה ראש ישיבת תפארת ציון בעיה"ק בני ברק ת"ו, ואע"פ שבדרך אמונה הקשה עליו, כתבתי שם לישב דבריו, ע"ש.

וכעת ראיתי בנמוקה של הלכה שם, שהרב שז"ר נר"ו כתב דמשאלת הגמ' בירושלמי ריש פ"ז הנ"ל, שהקשו מאיסטיס שחל על זה קדושת שביעית, משמע שהקושיא היא על גוף חלות הקדושה ולא על השימוש, והוסיף דהוכחה זו סותרת את הרוצים לומר דהגמ' איירי לענין שימוש ולא לחלות הקדושה. עכ"ל.

ואינו מוכרח, דיש לומר דמיירי לענין שימוש, ושואל מאיסטיס דחלה עליה קדושת שביעית וצובעים בה לאדם, ואין בזה כדי הכרעה בענין.

עו"כ שם: ואמנם היה אפשר לפרש שבפרק ח' דיבר הירושלמי על מיני מלוגמיות, והיינו במאכל בהמה שהתרנו לעשות מלוגמא, אם מותר לעשות צבע לאדם, ועל כך ענה ק"ו שמותר, עכ"ל. ומלבד שאין שום אפשרות להעמיד כן בירושלמי מלוגמיות הנעשים ממאכל בהמה, וגם שהוא פשוט ואין מקום לשאלה, דאם מותר לעשות מלוגמא ממאכל בהמה, אעפ"י שאין מלוגמא שוה לכל, ק"ו לצבע שהוא שוה בכל. ובלא"ה שב ודחה פירוש זה מכוח פירושו של מהר"ש סיריליאו ומהר"א פולדא ועוד רבים, ע"ש.

ומכח הירושלמי דריש פ"ח פסק הגאון מי זיו (בזיו הים פ"ח ה"א סק"ו) שיש קדו"ש במיני מלוגמא, ושכן נראה דעת התפא"י (פ"ז אות כ') שכתב דמה

שראוי למלוגמא ולא להסקה יש בו קדו"ש. עו"כ שם שכן פסק הגרש"ז אורבך זלה"ה במנחת שלמה ח"א (סימן קל"ב אות ח') שהעיקר להלכה כהירושלמי ריש פ"ח שיש קדו"ש במלוגמא, והוכיח כן ממה שפסק הרמב"ם שעושיין מלוגמא לאדם ממאכל בהמה, ואם אין קדושת שביעית במלוגמא איך נתיר לעשותה ממאכל בהמה שיש בה קדושת שביעית, עכ"ד.

ובענייני כתבתי גם כן הוכחה זו, ושמחתי כעת בראותי שכיוונתי לדברי הגאון מנחת שלמה.

אלא שהרב שז"ר נר"ו כתב להשיב על הוכחה זו, שכיון שכל דיני מלוגמא נלמדים מהפסוקים וגם יש בזה סברא גדולה כמ"ש מהר"ש סיריליאז ז"ל הנ"ל, די ש בזה משום הפסד, אבל במאכל בהמה, חשיבות הוא לעשות ממנו מלוגמא לאדם, ולא קשה, עכ"ל. ואין בזה כדי להשיב ע"ד הגאון מנחת שלמה ע"ה, דהגם שהוא ענין של הפסד וכנ"ל, אבל לא שייך להתיר לעשות ממאכל בהמה שיש בו קדושת שביעית, מלוגמא שהיא חולין ואין בה קדושת שביעית, ומדהתירו, ש"מ שגם מלוגמא יש בה קדו"ש ופשוט. והענין של הפסד ושל חשיבות הוא בא לבאר ההבדל בין מאכל אדם שאסרו לעשות ממנו מלוגמא, לבין מאכל בהמה שהתירו לעשות ממנו מלוגמא וכמו שביארתי למעלה בס"ד.

עוד ראיתי לו בהערותו הנ"ל שבנימוקה של הלכה שם, שכתב משם מרכבת המשנה דס"ל בדעת הרמב"ם ז"ל, שכל שאינו לעצים ממש יש בו קדושת שביעית, ואפילו במיני בשמים ורפואה יש קדו"ש, וכן הוא דעת משנה ראשונה, וכתב שנראה שכן הוא דעת מרן בכסף משנה שכתב בדעת הרמב"ם ז"ל, שכל שאינו עצים ממש לא מהניא מחשבה ויש בו קדו"ש, וא"כ נוסף גם המלוגמא אלא שמרן החזו"א וכו', עכ"ל. ולפי כל הני רבנן עולה שפשיטא דעלי הקא'ת יש בהם קדושת שביעית. ועוד שגם לפי מ"ש משם החזו"א דבסימן י"ג אין הדברים ברורים, אבל בסימן י"ד אות ה', פירש להדיא דמלוגמא אין בה קדו"ש, ואח"כ כתב שכן מסקנת ספר הלכות שביעית ע"ש. וי"ל שגם לשיטתם בעלי הקאת יודו שיש בהם קדו"ש, דשאני מלוגמא שעושה מאוכל אדם מלוגמא, אבל בקא'ת שלא שינה ולא הפחית ממנה רק כמו שהיא, ודרך אכילה היא בודאי די ש בה קדו"ש לכר"ע.

עוד ראיתי לו בסיכום דבריו בדיני מלוגמא, ויש דברים שצריך לשוב לבררם ולדקדק בהם כראוי. ואין להאריך עוד בזה.

ורק זאת אומר דגם למה שרצה לחדש מול סוף, דבמינים העשויין רק למלוגמא וניטעים ונקטפים על דעת זה (כוונתו רק לרפואות) לכאורה כיון שאין

הנאתו שוה בכל אדם אין בזה קדו"ש וכו'. והנה גם לפי דבריו אלה, זה שייך בדבר שאין בו הנאה רק הוא עשוי לצורך רפואה, אבל דבר שבני אדם נהנים בו ובפרט הנאת אכילה או מציצת מימיו, אפילו שאין כל העולם משתמש בו, אינו כלום וחלה עליו קדו"ש דאין מציצת המיץ של העלים פחות מהצבע. ודי בזה.

ובכרם שלמה הנ"ל (ח"ב דיני שביעית סי' ט' אות י') הבאתי מה שכתבת לי משם הרה"ג מוהר"י רצאבי שליט"א שדן אם להחשיב את הבלוע בעלי הקא'ת כמו פרי או לא. וע"ש מה שכתבתי בזה. ועתה אני מוסיף דאחר שנודע שהם אוכלים ובולעים חלק ניכר מהעלים הרכים, נמצא דאין זה פחות מלולבי זרדים ולולבי חרובין שחלה עליהם קדושת שביעית, וכן בלוף השוטה שחל עליהם קדושת שביעית, גם לפני שימתיקו אותם. וק"ו באלה שאין צריכין שום מיתוק או הכנה, אלא זה דרכם שהם נלעסים ונאכלים כמו שהם, והמרירות שיש בהם היא סבירה וקבילה, ואותה הם מבקשים, וכבר דימיתי את זה לאלה שאוהבים חריף שאינם מעונינים למתקו ולהקהות חריפותו, ובעיני מי שאינו רגיל בחריף הוא תימה גדולה, לאמר מה ראו על ככה לאכול דבר נוראי כזה ומה הגיע אליהם.

והנה בתשובה ההיא (אות י"א) עמדתי על דברי הירושלמי ריש פ"ז דמשמע משם, דמלוגמא לא חלה עליה קדושת שביעית משום שאינה שוה בכל. ובתלמודינו (סוכה מ' ע"א, וב"ק קי"א ע"ב) ג"כ חילקו בין כביסה למלוגמא דאינה אלא לחולים ואינה שוה בכל, אלא ששם הדיון הוא מה מותר להשתמש בפירות שיש בהם קדושת שביעית, וחכמים אוסרים גם בכביסה שלא לכבס בפירות שביעית, ורבי יוסי מתיר בכביסה ואוסר לעשות מלוגמא מפירות שביעית משום שהוא רק לחולים, ואינו שוה בכל.

אבל בירושלמי נראה דימיירי לענין החלות של קדושת שביעית, דלא חלה אלא על דבר השוה לכולכם. וא"כ לא חלה על מלוגמא.

וזה ברור דגם לפירוש זה אין זה נוגע לעלי הקא'ת כלל, דכבר ביררתי שרק ברפואות אמרו דבעינן שיהיה שוה בכל, אבל מאכל לא בעינן שיהיה שוה בכל. ועוד דמאכל של בריאים אפילו שלא נאכל בכל המקומות, אין הוא נקרא שאינו שוה בכל.

ועוד פירשתי שם בעניותי דגם הירושלמי מדבר לגבי מה מותר לעשות בפירות שביעית, ומה שאמרו לא חלה עליהם קדושת שביעית לאו דוקא, והכונה היא אם אין זה מחלל הקדושה של שביעית שיש בהם. וע"ש. וכן ציינתי שכאשר דמיתי כן ראיתי למו"ר הגאון מוהר"מ דויטש זצ"ל בספרו מי זיו על שביעית

והוב"ד בדרך אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א. ואע"פ שהוא דחה דבריו של הגאון בעל מי זיו, הנה אני בעניותי כתבתי לקיים דבריו כיע"ש.

ובדרך אמונה שם כתב דמהחזו"א (סימן י' סק"ה ד"ה ונראה) משמע שהוא פוסק שאין קדושת שביעית חלה על מלוגמא. מיהו בפירוש ר"י בן מלכי צדק (במשנה ריש פ"ח דשביעית) נראה דס"ל שיש קדו"ש במלוגמא, וכן נראה מפירוש הר"ש שם. ובתפארת ישראל שם (פ"ז מ"ב) ג"כ ס"ל דחלה קדו"ש על מלוגמא. וכ"כ במרכבת המשנה (פ"ז הלכה י"ד) דלדעת הרמב"ם ז"ל מיני מלוגמאות ומיני בשמים יש עליהן קדושת שביעית. ע"ש.

וא"כ גם למי שמתעקש לומר שעלי הקאת אינם שוים לכולכם, בודאי דלא גרע ממלוגמא שחלה עליה קדו"ש, וגם עלי הקאת חלה עליהם קדושת שביעית.

וע"ש עוד בכרם שלמה שם (ד"ה ואולם קשה לומר וכו') דכתבתי להכריח שאכן חלה קדושת שביעית גם במלוגמא.

ועיין עוד שם (אות י"ב) דבאוצר התשובות על שביעית של הרה"ג ר"ד אביטאן נר"ו, הביא דברי מרכה"מ הנ"ל ושם מוכיח מלשון הרמב"ם ז"ל שכל שאינו עצים יש בו קדו"ש. והוא כמו שדקדקתי בעניותי בתחילת התשובה ההיא, מלשון הרמב"ם ז"ל. ע"ש.

ועוד כתב משם הגרש"ז אורבך זצ"ל במנחת שלמה ח"ג (סימן קב"ל אות ה') שגם הוא ז"ל הוכיח מהרמב"ם, שחלה קדו"ש על מלוגמא, מהא דמותר לעשות מלוגמא ממאכל בהמה, ואם אין בה קדו"ש איך מותר לעשותה ממאכל בהמה שיש בה קדו"ש. וראיה זו כבר זכיתי והבאתיה, וכיוונתי בזה לדעתו הגדולה של המנחת שלמה. ועיין עוד שם.

הכלל העולה שיש קדושת שביעית בעלי הקאת גם אם נתעקש לדמותם למלוגמא, כי העיקר לדינא שגם מלוגמא יש בה קדושת שביעית. ומותר להשתמש בהם כדרכם.

ואולם לענ"ד אין עלי הקאת דומים למלוגמא שהיא לצורך חולים בלבד. אבל הקאת נלעסת ונאכלת לבריאים כידוע, ועל כן היא נחשבת לדבר השווה לכולכם, ובזה היא שונה ממלוגמא, שהיא רק לחולים בלבד.

ועוד שאין זה שימוש של צרככם כמו צבע וסיכה וכיוצ"ב שלומדים ההיתר להשתמש בהם, מתיבת "לכם" לכל צרככם, ומוציאים מזה מה שאינו שווה לכולכם. אלא זה חשיב כמאכל ממש ומותר בכל גוונא. ובודאי חלה עליהם

קדו"ש, ומותר ללועסם ולאכול המיץ היוצא מהם, וגם חלק מהעלים כידוע. וזה בכלל והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ויש דברים בזה שכבר כתובים בתשובה ההיא.

והשתדלתי לחזור ולהבליט את הענינים ולהאירם כפי כוחי הדל, כדי שיהיו נוחים להקלט, ואשא תפלה, לפני נורא עלילה, שיצילנו מכל מכשול ותקלה, קטנה וגדולה, וינחנו בדרך אמת. מעתה ועד עולם.

המצפה לישועת ה' על עמו ועל נחלתו, והוא יגאלנו ברחמיו ואין זולתו, ואליו עינינו נשואות כי אין צור בלתו, ויפדה דלה עניה, כלואה בציפיה, אליו היא בוכיה, ואין לו שנייה, גם לא בשמי עלייה. ויבא אחד ומיוחד, ויגאל עם אחד, ויודע לה' יום אחד. בב"א.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 ראש המכון למצוות התלויות בארץ
 מושב בית עוזיאל

בדין עלי צבר הנאכלים האם נוהג בהם ערלה

ב כסלו תש"ע

לכבוד ידידנו
 הרה"ג רבי משה יוסף שליט"א
 ראש בית המדרש מאור ישראל
 וראש הבד"ץ בית יוסף
 שלום וברכה!

אודות מה שנדברנו בעל פה על עלי הצבר אם יש לחוש בהם לערלה. וכב' אמר שחשב לדמות זאת על מה שכתבתי בעלי גפנים שאין בהם עלה וממילא גם בנידו"ד. ועל אתר אמרתי לכב' שאין הדברים שווים, ואעלה כאן את עיקרי הדברים בקצרה.

הנה בספרי שו"ת "חלקת השדה" חלק א ערלה סימן א, כתבתי להוכיח בארוכה שאין בעלי ההדס דין ערלה כלל, ולכתחילה מותר לברך עליהם וליהנות מהם. ודלא כמי שסבר אחרת. והוכחתי הדברים בארוכה. ובספרי "שביטת השדה" על הלכות שביעית פרק ט סעי כה, כתבתי שבעלי גפנים אין דין ערלה, ובהערה 48 כתבתי שם שכ"ז דלא כמו שכתב בשו"ת משה ידבר [הל' נט"ר סי' א] שהם חייבים בערלה.

ואציין את הדברים בקיצור, שהנה רבינו הרמב"ם כתב (בהל' מע"ש ונט"ר פ"ט ה"י): "הנוטע אילן מאכל וכו' כל מה שיוציא האילן בתוך זמן זה הרי הוא ערלה" עכ"ד. הרי לך שדקדק הר"מ לכתוב אילן מאכל דווקא. וכלשון זה גם דקדק וכתב מרן השו"ע (ריש סי' רצ"ד) וז"ל: הנוטע עץ מאכל מונה לו ג' שנים וכו' ע"כ. ועפ"ז היה נראה ברור שדוקא בעץ מאכל לימדה אותנו תורה, לשמור שנות ערלה, אך אם אינו עץ מאכל על מה נשמור. ואדרבה אפילו בפירות מאכל שיש להם ערלה, מ"מ העלים שלהם אין בהם ערלה, ומותרים אפי' באכילה, והלכה פסוקה היא, וכמו שפסק הרמב"ם (שם הלכה י"ג): העלין והלולבין ומי הגפנים והסמדר

מותרין בערלה וברבעי, וכן פסקו בטור ומרן בשלחן ערוך (י"ד סימן רצ"ד סעיף ב'), ומקורם הוא במשנה (ערלה פרק א משנה ז): העלים והלולבים וכו' מותרים בערלה וברבעי ובנזיר וכו', וכן שנינו בספרא על הפסוק "ונטעתם כל עץ מאכל" (ויקרא י"ט כ"ג) ולא עץ סרק וכו', פרט לעלים ולולבים ולמי גפנים ולמי סמדר. או יכול שאינו מוציא את ענקוקלות והבוסר. תלמוד לומר פריו, דברי ר"י הגלילי. ור' עקיבא אומר וערלתם ערלתו, ערלים, לרבות את כולם, ע"כ. ועי' במפרשים שם, להסביר דעתו של רבי עקיבא אם חולק הוא על דברי ריוה"ג, אך אין נ"מ להלכה לאחר שמרן הגדול פסק בשולחן ערוך שהעלין וכיוצא בהן פטורים מערלה. וא"כ הכא נמי, עץ מאכל אמרה תורה ולא עץ סרק. וכבר כתב הרמב"ם בתשובה (פאה"ד סי' ק"כ) שלא אסרה תורה אלא הפרי, ועל העצים לא עלה במחשבה לעולם, וא"כ מדוע שכאן בנידו"ד נחשוב את ההדס לעץ מאכל וננהוג בו ערלה, ונאסור להריח בו כל עוד לא מלאו לו ג' שנים? ולכן היה ברור לומר שלא נוהג זה ערלה.

אולם מפורסמים הם דברי מרן בבית יוסף (י"ד סי' ק"ח בד"ה כתב הרשב"א), שהביא את דברי הרשב"א בתשובה (והיא לו נדפסה בח"ז תשו' שנ"ו) וז"ל: "ובשמים של ע"ז ושל כלאי הכרם ושל ערלה אסרו להריח בהם, דאסורים הן בהנאה, דכל שעושים להריח בהן כוורד והדס היינו פלוגתא וכו'. עכ"ד. ובהמשך הוסיף והביא מרן את דברי האורחות חיים (הל' יין נסך אות ל"א) וז"ל: זה הכלל כל מידי דלא הוי לריחא ריחא לאו מילתא היא, אבל דבר שעומד להריח כגון ורד והדס, אסור ליהנות מהריח, עכ"ל. ובמבט ראשון נראה מדברים אלו, שנוהג ערלה בהדס, ואסור להריח בו, כל עוד לא מלאו לעץ ג' שנים. ואמנם הדברים צריכים ביאור, שבשלמא בע"ז, לא אמרה תורה עץ מאכל ושפיר אפשר שאסור גם ההדס, אך ערלה שאמרה בו תורה "עץ מאכל" שאני.

ובתשובתי שם הארכתי להביא הסוגיות השנויות לגבי ע"ז ולבארם. [ראה מס' ע"ז די"ב ע"ב ובתוס' שם]. ומאיך הבאתי שם הירושלמי בפ"ק דערלה לגבי בנות אסא שיש צד לחייבם בערלה רק אם חישוב על ענביו לאכילה. אך בלא"ה פטור. והבאתי שם את דברי הגאונים והראשונים שעץ הדס חשיב סרק לענין ברכת הנהנין על ענביו.

ועל כן אמרתי לבאר בשתי דרכים את דברי הרשב"א שהביאם מרן בבית יוסף, או שהתכוין רק לענבי ההדס ולא לענפי ההדס, והארכת שם שלמעשה אין פירוש

זה מסתבר גם מתוך דברי הרשב"א וגם מכך שלהלכה גם בענבים המצויים בהדסים המוכרים לנו אין להם כלל חשש לערלה והוכחתי הדברים מהסוגיות מהראשונים ומהאחרונים הלכה למעשה. ויותר מסתבר הפירוש השני שכתבתי שם שהרשב"א שכתב הדס לא איירי כלל לגבי ערלה, אלא על עבודה זרה שבזה אה"נ אסור להריח ההדס. וכצ"ל אודות מה שפסק מרן השו"ע זיע"א בשו"ע (יר"ד סי' ק"ח ס"ז) שבשמים של ערלה אסורים להריח בהם, שאיירי בבשמים היוצאים מפירות ערלה, שזה ודאי אסור כדין הכללי של ערלה שאסור בהנאה. וגם לדעת החולקים (הובאו לקמן) דס"ל שבערלה אין איסור להריח, אלא מאלו שעיקרן לריח, אבל ממה שעיקרו לאכילה, מותר להריח. ג"כ י"ל שמה שכתב הכא מרן, בשמים של ערלה, היינו בעצי פרי, שעיקרן לריח. והדברים מבוארים מתוך דברי הרשב"א שהרי מלבד עבודה זרה הוא כתב גם כלאי הכרם והרי כידוע ק"ל שאין כל איסור כלאי הכרם נוהג, אלא במיני זרעים ומיני ירקות, ולא במיני אילנות שאין איסור לנוטעם בכרם, וכך נפסק ברמב"ם להדיא (הל' כלאים פ"ה ה"ו). ובע"כ שהא שכתב הרשב"א הדס לא על כל הדברים קאמר, וא"כ כשם שלא התכוין בדבריו על כלאי הכרם על ההדס ה"ה שלא לגבי ערלה, ולא הזכירם אלא לענין עבודה זרה בלבד.

ועוד הארכתני מאד בתשובה שם לבאר דין הוורד אם יש לחשוש בו לערלה והבאתי את דברי הראשונים שכתבו בסוגיא זו. ועוד הארכתני לדון שם גבי פירות שאין עיקרן לריח אם יהיה מותר להריח בהם כשהם ערלה. ועוד הארכתני לדון בהאי כללא שהשוו דין הברכות לדין ערלה. ראה כ"ז שם באריכות גדולה. ובמסקנת הדברים כתבתי שם: שדעת רבינו הראב"ד, שעכ"פ בחו"ל יש להקל, שאין בורדים ערלה [ולענ"ד נראה שאחר שלנו ברור כיום שגם אם תקח את העלים לא יקרה לפרי כלום, וכמו שכתב בפשיטות הריטב"א הנ"ל הרי שאין את ספיקו של הראב"ד ז"ל וממילא גם בארץ ישראל יש להקל, שהרי זה היה כל מה שהסתפק וכמבואר מדבריו שם]. וגם הרשב"א שס"ל מפורש שבורד נוהג ערלה, מ"מ להלכה כתב שלראב"ד שהוא גדול שומעין, וכ"כ הריטב"א להלכה [אלא שהוא דיבר על העלים שבלא"ה רק הם נאכלים, ולא על הגרעין העגול ועי' שם], וכ"פ השיטה מקובצת בברכות שם, וכ"פ בשו"ת הרדב"ז הנ"ל, ובשו"ת המהרי"ט הנ"ל. ואמנם בשו"ת המהרשד"ם נראה שדעתו להחמיר, אלא כד תידוק בדבריו תראה שהוא כתב כל דבריו ע"ד הספק, ורק בסוף לאחר שהביא את הרשב"א

נראה שיותר חיזק את הצד שיש להחמיר, אך מ"מ הרשב"א גופיה כתב שלהלכה העיקר כראב"ד ז"ל להקל. והכפ"ת כתב שהרשד"ם מסתפק בזה. ובשו"ת הלכות קטנות כתב שיש להחמיר בזה, ובנו בלקט הקמח הביא דבריו. ונראה א"כ שדעת רוב הפוסקים שאין בורדים דין ערלה, ועל כולנה יש לצטט את מה שכתב השיטה מקובצת הנ"ל וז"ל: "וכך נוהגים ומנהג ישראל תורה היא". ע"כ. ובמהרי"ט גם כתב שכן המנהג וסיים: "והקבלה והמעשה עמודי ההוראה". והנה דעת רבינו הרמב"ם אינה ברורה בזה, אך אם נאמר שדין ערלה צמוד לדיני ברכות [עיי"ש שהארכתי אם קיי"ל ככלל הזה להלכה], נראה שאחר שפסק הרמב"ם (פ"ט הל' ברכות הל' ו'), שעל הורד מברך בורא עצי בשמים [ולא הנותן ריח טוב בפירות כדעות אחרות וכנ"ל], מוכח א"כ שאין דינו כעץ מאכל, ולא נוהג בו ערלה. ולענין האוכל את הורד אם מברך בורא פרי האדמה או בפה"ע עיי' שם מ"ש בשם השבולי הלקט. ולפי כל הנ"ל שס"ל להרמב"ם ז"ל וכן למרן השו"ע האי כללא דברכות, ממילא מוכרח שהורדים אין בהם ערלה, וכדעת הראב"ד, הריטב"א, ועוד. ולכן ברכת אכילתם בפה"א כמו שפסק מרן ז"ל, וברכת הריח שלהם הוא בורא עצי בשמים, ולא הנותן ריח טוב בפירות, וכמ"ש הרמב"ם ובעקבותיו מרן השו"ע.

ובאמת שגם לגבי הדס מצאנו דברים ברורים וראה במ"ש רש"י ז"ל שכתב על המשנה בפר' לולב הגזול (דף ל"ג ע"ב בד"ה בעל). ובמ"ש רבינו ניסים בפירושו על הרי"ף (בד"ה ושל בעל). וכ"כ המאירי על הסוגיא (בד"ה אתרוג הגזול והיבש. וע"ע מש"כ בסוד"ה של ערלה ואולי צ"ל בשאר ימים). ודברים מפורשים יותר כתב הריטב"א עמ"ס סוכה (בסוגיא שם בסוד"ה והנכון) שכתב וז"ל: וגבי הדס ולולב לא שייך תרומה ולא ערלה ששתיהן אינן נוהגות אלא בפרי להכי לא מהניא אלא באתרוג שהוא פרי, עכ"ל. ועוד כתב הריטב"א (מס' ע"ז דף י"ב ע"ב בסוד"ה אמר רשב"ל) וז"ל: מכל מקום הדס של ערלה מותר להריח שאין ערלה נוהגת בו אבל אתרוג של ערלה אסור דהא נמי לריחא עביד וקא מתהני מפירא. (ועיי' לעיל שהבאנו מחלוקת גדולה בראשונים ובאחרונים האם שרי להריח אתרוג של ערלה).

ומצאתי כעת להדיא שכתב הרב תפארת ישראל על המשנה עמ"ס סוכה פ"ג מ"ה שכתבה של ערלה פסול, כתב התפא"י בס"ק כ"ח: "ערלה ותרומה ודמאי לא שייכי רק באתרוג" עכ"ד. כלומר להדיא שרק באתרוג שייך ערלה ולא בשאר ג מינים. וראה עוד בכף החיים (סופר - סי' תרמ"ט אות ט"ל) שכתב וז"ל: ובענין

לולב, בהדס וערבה אין בהם משום איסור ערלה, דאין איסור ערלה דוקא בפרי. וכמ"ש בשו"ע יו"ד סי' רצ"ד סעי' א' וב' יעו"ש עכ"ל. ועוד ראה למרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (סי' ע"א סוף ס"ק ג) וז"ל: ועיין פתח הדביר (או"ח סי' ר"ב) שכתב שהלך פעם עם רבו וראה איך שרבו ברך על ענבי הדס בפה"ע ושאלו לו הא קי"ל דברכתן שהכל או"ח סי' ר"ב ס"ט [צ"ל סי' ר"ג סעי' ה'] והשיב לו דמין זה חשוב הוא למאכל, ולכך צ"ע ובידור למעשה נמי. ובזה יתישב הא דמצינן בכמה ראשונים דבהדס שייך נמי דין ערלה, עי' ב"י בשם תשובת הרשב"א, אבל עכ"פ זהו רק בענבי הדס ולא בהדס עצמו, עכ"ל. וברור א"כ למרן הגרש"ז א"צ"ל שבענפי ההדס אין ערלה, ורק בענבי הדס הסתפק, ואמנם לענ"ד אין המדובר בענבי ההדס הנמצאים בינינו, שהרי בסיפור הדברים שם איירי שהלך עמו בדרך, ובע"כ שאכל אותם חיים כמות שהם, וידוע שאותם שבינינו אינם ראויים לאכילה כלל כמות שהם [א"ה אני עצמי טעמתי מכמה מענבי הדס אלו, ואינם ראויים לאכילה לכתחילה כמות שהם, ובודאי שא"א לומר שהם חשובים לאכילה כמו במעשה דרבו דהפתח הדביר]. וברור שעל ענבי ההדס המצוי בינינו אין ברכתו אלא שהכל וכמו שפסק מרן בשו"ע. וגם אם נמצא ענבים שיותר ראויים, מ"מ הא לא לזה נטעו אותם, אלא לשם ההדס, ומפורש בירושלמי שבכה"ג אין נוהג בהם ערלה, וגם הענבים שרו באכילה. ובתשובתי שם דחיתי את אותם שרצו להוכיח מדברי מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד רצ"ד אות י"ג), ואדרבה הוכחתי מדבריו להיפך, עי"ש.

ולכן כתבתי שם שהעיקר להלכה ולמעשה שדעת רוב הראשונים, שאין בורדים ערלה וגם הרשב"א שס"ל מפורש שבורד נוהג ערלה, מ"מ להלכה כתב שלראב"ד שהוא גדול שומעין, וכ"כ הריטב"א להלכה. וכ"פ השיטה מקובצת בברכות שם, וכ"פ בשו"ת הרדב"ז הנ"ל, ובשו"ת המהרי"ט הנ"ל. ואמנם בשו"ת המהרש"ם נראה שדעתו להחמיר, אלא כד תידוק בדבריו תראה שהוא כתב כל דבריו על דרך הספק, ורק בסוף לאחר שהביא את הרשב"א נראה שיותר חזק את הצד שיש להחמיר, אך מ"מ הרשב"א גופיה כתב שלהלכה העיקר כראב"ד ז"ל להקל. רק בשו"ת הלכות קטנות כתב שיש להחמיר בזה, ובנו בלקט הקמח הביא דבריו. אך ברור שדעת רוב הפוסקים שאין בורדים דין ערלה, ועל כולנה יש לצטט את מה שכתב השיטה מקובצת הנ"ל וז"ל: וכך נוהגים ומנהג ישראל תורה היא. ע"כ. ובהמהרי"ט גם כתב שכן המנהג וסיים, והקבלה והמעשה עמודי ההוראה.

ובכה"ג לא אמרינן ספק ברכות להקל, כיון דהוא במקום מנהג, כמו שהעידו גדולי עולם אלה. וכעין זה גם לגבי ההדס וכמו שכתבנו, דעת ראשונים במפורש שאין בזה ערלה, והוכחנו שגם דעת מרן זיע"א, גם גבי הורד וגם גבי ההדס שכתב שלא מברכים העץ, מוכח שאין בו ערלה, כיון שס"ל למרן האי כללא שמשווה ערלה לברכה, וכן פסק הכה"ח שאין נוהג ערלה בהדס. ופוק חזי מאי עמא דבר, שלא ראינו מעולם מי שחשש לערלה בהדס, וכ"פ מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א שאין נוהג ערלה בהדס, ודלא כהגאון בעל הילקוט יוסף, וכ"ז אחהמ"ר, ולכן העיקר להלכה, שלכתחילה אפשר לברך ברכת הריח על ההדס גם בעודו בתוך ג"ש. וגבי פרי שנטעו למאכל אי שרי להריח בו כתבו הארחות חיים והמרדכי ועוד כתבו שמותר להריח מאתרוג של ערלה כיון שנטעו למאכל ולא לריח, וכ"פ הש"ך [עכ"פ לענין ערלה] וכ"פ הפר"ח. ועוד. ואמנם הבאנו שהריטב"א כתב מפורש שאסור להריח בפרי ערלה אף אם ניטע למאכל, וכ"כ הגר"א וכ"פ הרב פרי תואר, וכ"פ הרדב"ז הנ"ל, אלא שהוסיף הרדב"ז שכל זה אם יצאו הפירות מכלל שלב הסמדר והגיעו לבוסר, אך בלא"ה, כל עוד והם בשלב גידול של עד [ועד בכלל] הסמדר, הרי מותרים אפי' באכילה וכמו שפסק הרמב"ם בהל' ערלה (פ"ט הל' י"ג), וא"כ פשוט שמותר לברך עליהם ברכת הריח.

ומזה נלמד גם לעלי גפן, כיון שיש להם פרי עיקרי הרי שהם ניטעים לשם הפירות והעלים היא תוצאה צדדית, אין בהם ערלה שלא שונה כלל האי מהאי, ולא אסרה תורה אלא פרי בלבד. ואף שהחקלאים הללו משתמשים לכתחילה גם בענפים מ"מ עיקר הנטיעה היא לשם הפרי והם אינם פרי כלל, ולא נאסרו. וצא ולמד ממה שכתבנו לעיל גבי הוורד.

ואמנם ציינתי בספרי שביתת השדה למה שכתב הגאון רבי משה ישראל זצ"ל משאלוניקי בספרו שו"ת משה ידבר בהלכות נטע רבעי סי' א. שבתחילה כתב על עלי גפן שלכאורה משמע שהם מותרים שהרי המשנה אמרה שהעלים אין בהם משום ערלה. אלא שכתב שאפשר שכל זה בזמנם שלא היו עושים מהעלים תבשיל אולם בזמנינו שכו"ע אכלי להו אפשר דאית להו דין ערלה. ואם תאמר לחלק שאין זה תלוי באכילה אלא בשם פרי זה תלוי, ואם אין עליו שם פרי אין בו ערלה. איברא שכן משמע מדברי הראשונים ז"ל, אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נראה דדבר הראוי לאכילה או להנאה אע"ג דאין זה הפרי יש בו איסור ערלה. וכוונתו ז"ל לדברי הרמב"ם על דברי המשנה של קליפי הרימון [מס' ערלה פ"א מ"ח]

שכתב הרמב"ם דהא שהמשנה אסרה לא מפני שהם פרי אלא מפני שהם ראויים לצבוע ואסור לצבוע בערלה. וכל זה הגם שאינם שומר אלא שומר ע"ג שומר. ע"כ. ועוד הוכיח מהאי דינא של צלף, שקפריסין מותר רק בחו"ל ולא בארץ, אע"ג שאינם שומר לפרי. [ואף שהר"ף והרמב"ם סתמו שקפריסין מותר, צ"ל שהיינו דווקא בחו"ל]. וכן לגבי התמרות של צלף שחייבים בערלה כפי שכתב הטור ופסק מרן בשו"ע, ואמאי והרי אינם פרי ושומר מאן דכר שמיה? אלא ע"כ כיון שהם ראויים לאכילה דינן כפרי וה"ה בעלי גפנים שהאידינא אכלי להו יש בהם איסור ערלה. ושוב יצא לדון בדין ה"קור" שיש בו דין ערלה כיון שראוי לאכילה ושם פרי עליו. והוסיף לדון בהאי כללא שמשווים ברכה לערלה. עכת"ד.

ובעניות דעתי קלה כמות שהיא, לא הבנתי את תחילת דבריו, והרי כו"ע מודו שבעצים אין ערלה ומותר ליהנות מהם ולהסיקם תחת התבשיל ואין בזה חולק, ואם כן היעלה על הדעת שכיון שכתב הרמב"ם שכל הנאה יהיה אסור? נאסור גם את העצים ודומיהם. והרי רבינו הרמב"ם כתב להדיא בתשובתו [שו"ת הרמב"ם פאר הדור סי' קכ"א] וז"ל: "ועצי ערלה מותרין בלי ספק. ומה שאמר תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה, מפני שהוא קשור עם הפרי והגרעינין אסורין, כמו שאמרו את פרו לרבות את כולם [ובגירסת פריימן: את הטפל לפריו]. וכן מפורש בתורת כהנים ופרק ראשון דערלה, וכאשר זכרנו בחיבורינו. אמנם על העצים לא עלה במחשבה לעולם". ובגירסת "מקיצי נרדמים" הנוסחא: ועצי ערלה מותרין בלא ספק. ואיך יאסרו העצים והרי לא נאסר אלא הפרי. ולא נאמר תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה, אלא לפי שקליפי הפרי וחרצנים של מה שיש לו חרצנים אסורים, לאומרו את פרו – לרבות את כולם. עכת"ד.

ואכן לא נעלם מעיני שיש שעשו מחלוקת מדברי הרמב"ם הללו בפיהמש"נ לדברי שאר הראשונים של המשנה שכולם למדו [ראה ברע"ב שם ועוד] שהוא משום הטפל לפרי, והרמב"ם ס"ל שחייב בערלה בגלל שיש מזה הנאת צבע. ולענ"ד ודאי שאין זה כוונה, וכי אם יהיה אילן סרק שמענפיו עושים צבע, יהיה אסור בערלה? ואם יש קליפין שא"א לעשות בהם צבע האם לא יהיה בהם ערלה? ובוודאי שהדברים משולבים, וכל עץ פרי חייב בערלה. וחז"ל דרשו שגם שומר וטפל לפרי כגון קליפין וכגון גרעינין. אולם האיסור הוא בדרך של הנאת אכילה. אולם אם יש טפל לפרי ואפשר לעשות ממנו צבע, יהיה גם אסור כי צבע הוא הנאה שאסרה תורה בערלה. ומאידך הנאה שהיא לא צבע ולא הנאה של אכילה

אין כלל איסור, וממילא אין כל מחלוקת ביניהם. ומ"מ דבר שאיננו פרי או שומר או טפל, לא שייך בו כלל ערלה, וכפי שהדגיש רבינו הרמב"ם בתשובה הנז' לעיל. ולכן העלין, הלולבין, הסמדר וכיו"ב כולם מותרין אפילו באכילה כי הם מופקעים לחלוטין מהגדרת פרי ואינם אסורים משום ערלה. [ובעיון נוסף הייתי שש ושמח לראות שכיוונתי לדעתו הגדולה של מו"ר הגר"ח קנייבסקי שליט"א בביה"ל על הרמב"ם שם בד"ה וקליפי].

עכ"פ עכ"פ נראה בירור שאין מדברי הרמב"ם הללו בפיהמש"נ שום הוכחה לנידו"ד. וגם אם העלין נאכלים כיום ואף אם נגיד שהשתנה המצב ממה שהיה פעם, עדיין העלים הללו הם עלים ולא פרי ולא שומר לפרי, אלא כדין עצים שלא עלה על דעת אף אחד לאוסרם גם אם ישתמשו בהם היום לכל דבר. ולכן נלענ"ד שעלי הגפנים אין בהם ערלה וכפי שפסק רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע שבעלים אין ערלה.

ומה שכתב להוכיח מקפריסין שאסור בא"י, ואף שהרמב"ם סתם שמותר הכוונה לחו"ל. ואני תמה והרי בדעת הרמב"ם כבר כתב מרן בבית יוסף להדיא [על הטור כאן בהל' ערלה] שמדברי הרמב"ם נראה שאפילו בארץ ישראל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין. כלומר שבקפריסין אין נוהג כלל ערלה [ובדעת השו"ע עצמו [י"ד רצ"ד ס"ג] יש גירסאות שונות האם גורס קפריסין בגוף ההלכה או לא. ובכל הגירסאות הקדומות מילת קפריסין אינה מופיעה בהלכה זו. והגם שיש לדקדק מלשונו הכללי של מרן שם שכן נוהג. וראה בכל זה בתנובות שדה גליון מס' 17 ו - 18, מה שנכתב בדעת השולחן ערוך]. אמנם גם לדעת התוס' והרא"ש על הסוגיא של צלף במס' ברכות ל"ו ע"ב, שאסור קפריסין בא"י, מ"מ כפי שציין הרב משה ידבר שזה לא משום שהוא שומר לפרי, כי הגמ' בברכות שם כותבת שאין דינו כשומר. וא"כ מדוע אסור? אלא ע"כ כיון שהוא עצמו אוכל ולכן אסור, ואע"ג שאינו עיקר הפרי, מ"מ אסור. ועכ"פ מהא שקפריסין נוהג גם בארץ ישראל כתב לבאר שא"כ ה"ה גם בעלי גפנים שראויים לאכילה אז דינם כפרי עצמו ונוהג בהם ערלה. ומה שפטרו את העלים זה רק משום שבזמנם לא נהגו לאכול. אלא שכאמור חיוב קפריסין בא"י שכתבו בוודאות, בדעת הרמב"ם ודאי שאינו כן וכפי שכתב מרן בב"י, ואדרבה מפטור זה אנו למידים שאינו פרי ואינו שומר לפרי בדעת הרמב"ם. וגם בדעת השו"ע יש גירסאות שונות [ועי' בש"ך שם סק"ז בשם העט"ז, ונראה מגירסתם שבשו"ע לא גורסים קפריסין], ובמאמר

בתנובות שדה שם האריך לומר שדעת מרן השו"ע אף אם נאמר שמחמיר בקפריסין הוא משום ספיקא שמא הוי שומר וכדעת ר"י בגמ' שם. וכן ביאר אודות התמרות, ומדוע לכאורה מה שכתב הש"ך להקשות שקפריסין הם קל וחומר מתמרות, אינו מוכרח, ואפשר ליישב דברי העט"ז בדעת השו"ע, ועי' במאמר שם באריכות.

עכ"פ לאותם האוסרים קפריסין בא"י, בין אם זה מפני החשש שזה כן שומר, ובין אם החשש שזה ראוי לאכילה, עכ"פ זהו פרי קטן [בגודל גרגר חומוס] כפי הנראה לעינינו היום, [והיום הוא משווק בקופסאות שימורים לרוב – ראה בספרי תולעת שני כרך ג חלק ירקות בערך צלף מש"כ בזה]. והוא איננו בגדר עלים שאינם כלום. [ואפילו אם אוכלים אותם] כיון שלא אותם אסרה תורה [ובכלל נלענ"ד שלמעשה כל השימוש בעלים אלו הם למילוי בשר או אורז או כיר"ב, רק שלאחר הבישול הם מתרככים ואפשר לאוכלם, ולא ראינו מי שאוכלם בפנ"ע, וגם בתיאור הרב משה ידבר מתאר את השימוש שלהם רק למילוי, ולמעשה אפשר למלא בכל סוגי העלים ואפשר שכולם לאחר הריכוך יהיו ראויים, ואם כן נבטל כל דין עלים שפטורים מערלה?!]. ועוד יש לדון מדין ברכת הצלף על האביונות, הקפריסין והתמרות ולהשוותם לנידו"ד. וראה על כך בחזו"א מעשרות סי' ב סק"ו. ועי' בד"א הל' מע"ש ונט"ר פ"י בביה"ל בד"ה והצלף, מש"כ עוד בהגדרה של קפריסין ותמרות. עכ"פ נלענ"ד שלהלכה למעשה נראה ברור שמכל זה אין כל הוכחה לשנות את ההלכה המפורשת שאין בעלים דין ערלה וה"ה בעלי גפנים אף שמשתמשים איתם למילוי שלא נוהג בהם דין ערלה.

והשתא נבוא לדין שכב' שוחח עימי, אודות עלי הצבר. הנה כאן הדברים שונים לגמרי, כיון שעלים אלו הם אינם עלי הצבר המצוי, שיש להם את הפרי ויש להם את העלים. ששם ודאי אין בעלים דין ערלה כיון שדינם כעלים לכל דבר. אלא מדובר בזן מיוחד הנקרא "נפוליטיס" שאמנם יש לו פירות אולם הם קטנים יותר ואינם משמשים לאכילה. אך מאידך העלים שלהם רכים והם כפרי ממש. ואף נטיעת כל העצים הללו הם רק לעלים ולא לפירות שאין בהם ממש. ואם כן אכן מבחינה בוטאנית אין זה נחשב כפרי [שאינו ציפה הנמצאת מסביב לגרעין ואין בו זרעים]. אך בוודאי נחשב כפרי במציאות כיון שהוא החלק הנאכל. ואם כן כאשר כתב הרמב"ם שערלה נוהגת בפרי, ודאי שגם עלים אלו נופלים לקטגוריה זו כיון שהם החלק הנאכל והם למעשה הפרי ממש וכל נטיעת העצים הם לעלים

– פרי זה. וכל מה שכתבנו לעיל שעלים יהיה פטור זה היכן שיש פרי והם משהו צדדי. אך כאן העלים הם הפרי ממש שרק הם ראויים לאכילה ומכאן שהגדרה הנכונה של העלים הללו מבחינה הלכתית היא שהם הפרי ולא זולתם.

והנה חיפשתי אם יש מי שכתב בזה ומצאתי לידידי הרב יואל פרידמן שליט"א שכתב בחוברת "אמונת עיתך" גליון מס' 7 שנוהג בהם דין ערלה, וכתב להוכיח הדברים מהא שקפריסין חוששים בא"י להחמיר שנוהג בהם ערלה כיון שחששו שהם פרי [הגם שאינם נחשבים כך מבחינה בוטאנית], וא"כ ה"ה בנידו"ד. ובאותה חוברת הגיב הרה"ג רבי יעקב אריאל שליט"א שלמעשה זה דעת הטור אולם דעת הרמב"ם שאין נוהג ערלה לא בקפריסין וק"ו בתמרות ובביאור הגר"א הכריע כהרמב"ם כך שאין לנו מקור שעלים הנאכלים יהיו חייבים. [ואני תמה שלא הזכיר שבשו"ע פסק להדיא שבתמרות כן נוהג, וגם אם בקפריסין יש גרסאות שונות עדיין בתמרות כתב להדיא]. אלא שכתב לחלק שבצלף הוא ניטע על דעת האביונות ולכן אין התמרות נחשבות לפרי משא"כ בנידו"ד הנטיעה היא לשם העלים, ועוד כתב לדון בוורד, בקני סוכר, בשרף היוצא מן הקטף. ולמסקנא כתב שאין בעלי צבר דין ערלה, אלא ששוב מסיים שבזן זה של צבר שעיקר הנטיעה היא רק לאכילה העלים ולכן יתכן שהעלים דינם כפרי. ומסיים: וספיקא דאורייתא לחומרא. ובאותו גליון הביא את תשובת הגר"ש ישראלי זצ"ל שכתב לו שכל מה שהזכירו לגבי קפריסין, עלי ורד, שרף וכו', הם סוגים שונים מפני שהם חלק מהעץ או שביסודם אינם אלא החלק שממנו הפרי מתפתח. אולם בעלי צבר של זן זה, הוא ממש צמח שתורת פרי עליו וברכתו בופה"ע ונוהג בו דין ערלה. ושלל שם בתשובה כל קשר להגדרת פרי מבחינה בוטאנית, אלא אם הוא החלק הנאכל בעץ הוא הפרי ושם פרי עליו.

ובאמת שהדברים פשוטים, ונראה לי ברור שכל ההוכחה מהצלף אינה במקומה, גם משום שלא ברור מדוע כתב השו"ע להחמיר ויותר נראה משום שהסתפק שמא הלכה כר"י לגבי שומר וכפי שהבאנו לעיל. ועכ"פ כל החיוב או הפטור שם הוא על מה שאינו פרי אלא גידולים צדדים. אך בנידו"ד העלים הללו הם הפרי ממש. [ובוודאי שאין ההגדרה הבוטאנית מעלה ומורידה לנידו"ד], ולכן בוודאי שעלים אלו אין דינם כשאר עלים שלא נוהג בהם ערלה אף אם הם נאכלים בצורות שונות כגון עלי גפן. אלא דינם כפרי ממש, ונוהג בהם ערלה כדיון שאר הפירות.

[בדין חיוב ערלה במה שאינו פרי, ראה עוד את דברי רבינו המאירי עמ"ס פסחים [דף כ"ו ע"ב בדפי המאירי מש"כ גבי עצים. ועוד ראה בדפי המאירי בדף כ"ז ע"ב מש"כ גבי עשה כסא מעצי ערלה. וד"ק. ועוד עי' בדברי רבינו הרמב"ן עמ"ס ברכות דל"ו ע"א וע"ב לגבי חיוב מעשר בעלי האתרוג שאינו נוהג בו, ובדין הצלף וקני הסוכר ע"ש. והעיר לי אחד מחכמי עיה"ק בני ברק שהיה במקסיקו ושם בירך שהחיינו על פרי הצבר של צמח זה, והגישו לפניו גם את העלים. אלא שכאמור אכן יש פירות לצמח זה רק שאין אינן נחשבים כסיבה לנטיעת הצמח וכפי שאמרו לי המגדלים שאם בשביל הפרי יש משובחים הרבה יותר בעצי קקטוס אחרים. וכל מטרת הנטיעה היא בשביל הפרי האחר שהוא העלים שזה נחשב אצלם והוא החשוב בצמח זה. ועם סיום התשובה עלה בדעתי עוד טענה שמצאתי שכתבתי אותה על דפי טיוטא לפני רבות בשנים, שלכאורה יש מקום לבדוק שאף אם העלים הם הפרי העיקרי בצמח זה. לכאורה הוא נותן בתוך שנה וא"כ לפי דברי הרדב"ז ועוד הרבה אחרונים יש מקום לדונו כירק. אלא שלענ"ד למרות שלא בדקתי בפועל ממש, מה שאנו יודעים כיום שאכן כאשר משרישים עלה הוא מוציא עלים חדשים וכך בפועל מתבצע ריבוי של הצמח, אולם הרי כידוע אמש"כ הרדב"ז היינו כאשר מזריעה מגרעין יוצא הפרי בתוך שנה. וזה ודאי אינו, כי מזריעה מגרעין עד שהעלה יגיע לסיים בישולו לוקח זמן רב מאד ובוודאי יותר משנה, כך שלכאורה גם טעם זה בטל, כנלע"ד].

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א

חוקר תורני ראשי ומנהל תחום

פסיקה הלכתית של המכון

בענין עיקר וטפל לענין ברכה

א. מתני' (ברכות דף מד.) הביאו לפניו מליח תחילה ופת עמו מברך על המליח ופוסט את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוסט את הטפלה ובגמרא ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה אמר רב אחא בריה דרב עזריא אמר רב אשי באוכלי פרות גנוסר שנו ופרש"י פרות גנוסר, פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת, ע"ש. משמע שרש"י מתכוון לפרש דהמליח המוזכר במשנה הנחשב עיקר לפת הוא הפירות גנוסר שהם חשובים ולכן הם עיקר ופת טפלה להם.

וכך משמע מהתר"י שפירש דפירות גנוסר הם מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שהמתיקה לא יזיק להם ואוכלים אותם עם הפת ונמצא שהפת טפלה אל הפירות ולפיכך מברך על הפירות ופוסט את הפת, ע"ש. משמע שהפירות גנוסר עצמם אוכל אותם עם מלח אלא דמשמע מהתר"י שהסיבה שהם עיקר אינו מטעם שהם חשובים מן הפת אלא מטעם שאינו אוכל הפת אלא כדי להעביר את הפירות גנוסר מחמת מתיקותם לכן מברך על הפירות גנוסר ופוסט את הפת וכן מבואר מפירוש התר"י במשנה שכתב קמ"ל שפעמים היא (הפת) טפלה שאין עיקר אכילתו בעבור הפת ואין מברך עליו, ע"ש. וכן הבינו המ"א והט"ז בדברי התר"י (ודלא כהב"ח שהבין בתר"י דלעולם הפירות גנוסר אינם המליח וכוונת המשנה שאמרה דמברך על המליח פי' שמברך על הדבר שלמענו הביאו מליח דהיינו הפירות גנוסר ופוסט בזה את המליח ואת הפת, ע"ש. ובר מן דין דזה דוחק גדול לפרש כן במשנה עוד אינו משמע כן בדברי התר"י כמו שהעיר המ"א).

ב. אבל בתוס' משמע שהבינו דהמליח אינו הפירות גנוסר אלא שאחרי שאכל הפירות גנוסר בא להשיב לבו שנחלש ממתיקות הפירות גנוסר על ידי אכילת המליח ולכן הוי המליח עיקר והפת שאח"כ אינו אלא להעביר המליח והוא טפל לכן מברך על המליח ופוסט את הפת כיון דעיקר כונתו הוא לאכילת המליח. (ונראה לי שדייקו זה ממה שאמרה הגמרא "באוכלי פירות גנוסר שנו" ולא אמרה "הכא במאי עסקינן בפירות גנוסר", ודו"ק).

והקשו בתוס' דליבריך על הפירות גנוסר וליפטר כולהו ותירצו דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד אי נמי בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות, עכ"ל.

ובעיקר כוונת התוס' בתירוצם יש כמה פירושים באחרונים. התויו"ט (פ"ו מ"ז) ביאר דלפירוש קמא מיירי שבאכילת הפירות היה לפניו מליח ופת אבל נמלך אח"כ מלאכלן מאיזה סיבה והלך לו ואח"כ חזר לאכלן מפני חלישת לבו, עכ"ל. ונראה דזה יצא לו ממה שכתבו התוס' בתירוץ השני שבשעה שאכל הפירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת [והיה נראה לו דהעיקר כתירוץ זה ומה שהוסיפו התוס' דלא היה יודע וכו' אינו אלא להטעמה בעלמא אבל אה"נ אפילו היתה כוונתו לאכול המליח אם לא היה בפניו בשעה שאכל הפירות גנוסר לא נפטר בברכת הפירות גנוסר] מכלל דלפי התירוץ הראשון מדובר באופן שהיה נמצא המליח והפת בשעה שאכל הפירות גנוסר ומה שאין ברכת הפירות גנוסר פוטר המליח הוא מטעם שהלך לו ונמלך מלאכלן לכן אף שאח"כ חזר ואכלן מפני חלישות לבו טעון ברכה על המליח.

ויוצא לפי ביאור התויו"ט: א) שאם לא היה הטפל בשעת אכילת העיקר אינו נפטר בברכת העיקר. ב) אם היה הטפל בשעת אכילת העיקר אבל נמלך מלאכלו והלך לו (יש לחקור אם ב' תנאים הללו הכרחיים) טעון ברכה על הטפל כשחוזר ונמלך לאכלו אף שאוכלו משום חלישות לבו מחמת אכילת העיקר.

אבל בתוס' רעק"א (על המשנה שם) ביאר דכוונת התוס' לומר שאם שינה מקומו אחר אכילת העיקר ואכל הטפל במקום אחר, טעון ברכה על הטפל ודין הוא שהרי אף אם היה אוכל את העיקר במקום השני היה צריך לברך כיון דשינה מקומו דקיי"ל דברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומן לכו"ע אם שינה מקומו צריך לברך. נראה לפי דבריו דבכל מקום שהיה צריך לברך על העיקר ברכה שניה יש לברך על הטפל הראויה לו ובמקום שאין לברך על העיקר ברכה שניה כגון בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן למאן דאית ליה דלא טעון ברכה בשינוי מקום גם על הטפל אינו טעון ברכה וגם לפי תירוץ השני שלא חשב לאכול את הטפל נראה דזה מדין נמלך דאפילו על העיקר היה צריך לברך בנמלך לכן הטפל טעון ברכה.

וכדברי התוס' רעק"א משמע במ"א (סי' ריב סק"ב) רק שהוסיף לבאר דמשמע מדברי התוס' (בתירוץ השני דלא היה יודע שיחלש לבו) דאילו היה יודע שיחלש לבו אע"פ שלא היה לפניו המליח נפטר בברכת הפירות ודחה בזה ביאור הב"ח שכתב דלפי התירוץ הראשון מיירי שגמר לאכול הפירות גנוסר ורק אח"כ

רוצה לאכול המליח ולכן אינו נפטר בברכת הפירות אפילו אם היה דעתו עליהם והא דמשמע בתירוץ השני דמועיל אם היה דעתו עליהם הוא באופן שאכל המליח באמצע אכילת הפירות גנוסר דבזה מיהני ברכת הפירות אם היה דעתו על המליח בשעת הברכה אפילו לא היה המליח בפניו בשעת הברכה דכבר כלה ברכה.

והנה מכל המפרשים הנ"ל נראה דמדובר כאן באוכל המליח ורק אח"כ אוכל הפת אבל מצאתי ברשב"א (על דף מב: ד"ה הביאו לפניהם) לחד תירוצא שחשב לפרש המשנה באוכל את הפת ביחד עם המליח וחזר הפת להיות כליפתא למליח (ובזה לכו"ע פוטר בברכה אחת אבל כשאוכל בזה אחר זה ואינו מלפתו ממש דעת רב הונא דף מב: דטעונים ברכה לפניהם אבל לא קי"ל כוותיה) ונראה שלא גרס במשנה הביאו לפניו מליח "תחילה" אלא גרס הביאו לפניו מליח ופת עמו וכן גרס הרא"ש (סי' מא).

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
חוקר תורני ראשי ומנהל תחום
פסיקה הלכתית של המכון

שאלה: האם מותר לחלל מעשר שני או נטע רבעי על כפית סוכר המכילה כמות
השוה פרוטה.

תשובה: הרמב"ם בהל' מעש"ש ונט"ר (פ"ד ה"ב) פסק דאם רצה לחלל פירות
המעשר על פירות אחרות יעלו הפירות השניות ויאכלו בירושלים ולא
יחלל ממין על שאינו מינו ולא מן היפה על הרע, ואם חילל הרי אלו מחוללות.
מתבאר מדברי הרמב"ם דאין לחלל פירות מעשר שני על מין אחר. אמנם כל זה
בזמן שבית המקדש קיים אבל בזמן הזה כתב הרמב"ם (פ"ב ה"ב) הורו הגאונים
שאם רצה לפדות שוה מנה בפרוטה לכתחילה בזמן הזה פודה ולא יהא זה חמור
מן ההקדש ומשליך הפרוטה לים הגדול, וכן אם חילל מעשר שוה מנה על שוה
פרוטה מפירות אחרות הרי זה מחולל ושורף את הפירות שחילל עליהם כדי שלא
יהא תקלה לאחריים. [וכן הוא ברמב"ם ה' מאכלות אסורות פ"י הי"ז]. מבואר
מדברי הרמב"ם דבזה"ז מקילינן ב' קולות, א' דמותר לחלל שוה מנה על שו"פ
[ועי' ביאור הגר"א סי' רצד סק"כ], ב' דמותר לחלל על פירות מין בשאינו מינו
כמ"ש הרמב"ם פירות אחרות. ואף דהראב"ד בהשגות חלק על דברי הרמב"ם בכל
ההלכות הנזכרות כבר השיבו על דבריו הכס"מ והמהר"י קורקוס ולחם משנה,
ע"ש בדבריהם באריכות. וכן פסק השו"ע יו"ד (סי' שלא סעיף קלג) כדברי
הרמב"ם. לכן הכי נקטינן. ומכלל הדברים למדנו דגם לחלל המעש"ש והנטע רבעי
על קצת סוכר ששויו כשוה פרוטה שפיר דמי.

שאלה: האם אפשר לתת המעשר ראשון לכהן. והאם כהן צריך לתת המעשר
ראשון שהפריש מפירותיו ללוי.

תשובה: העיקר להלכה שבזמן הזה יש לתת מעשר ראשון רק ללוי ולא לכהן דלהלכה אנו פוסקין כר"ע שאמר ביבמות (דף פ"ו ע"א) תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי (ולא לכהן) וכמו שפסקו הרמב"ם בהל' מעשר (פ"א הל' א) והשו"ע י"ד (סי' שלא סי"ט). והנה הרמ"א הגיה על דברי המחבר די"א אף לכהן והוא כדעת הטור שכתב דיתננו לכהן או ללוי וכבר השיג הב"ח על דברי הרמ"א וכתב דהעיקר כהרמב"ם והשו"ע. [וס"ל לטור דלא אמר ר"ע מעשר ראשון ללוי ולא לכהן אלא לפני הקנס של עזרא אבל אחר שקנס עזרא הלויים אף ר"ע מודה לרבי אלעזר בן עזריה דמעשר ראשון אף לכהן. ודעת הרמב"ם דלא קנס עזרא אלא ללויים שבזמנו אבל אחר תקופת עזרא הדר דינא דמעשר ראשון ללוי ולא לכהן]. ומ"מ בדיעבד אם נתן המעשר ראשון לכהן יצא כיון שיש לזה מקום בהלכה. (חלקת השדה ח"ב סי' טז). וכמו כן כהן שהפריש מעשר ראשון מפירותיו אינו צריך לתתו ללוי.

שאלה: האם צריך לעשר רוזמרין שנותנים כתיבול על הדגים.

תשובה: הנה בדיני תבלין נחלקו הראשונים ולדינא קי"ל כמו שחילקו הר"ש בעוקצין והרשב"א בחולין (דף ו:ו) והתוס' בנדה (ג.) ויומא (פא:): שהתבלין שעיקרו לתיבול ואינם ראויים לאכילה פטורים מתרו"מ, אבל שאר התבלין הראויין לאכילה בפני עצמן כגון הבצל והקפלוט חייבין בתרו"מ. והנה דעת הגר"ח קנייבסקי בדרך אמונה (תרומות פ"ב ה"ג ומעש"ש פ"ז ה"ט) דאם נאכל קצת בפני עצמו אף שעיקרו לתיבול חייב בתרו"מ בברכה, אבל בר"מ בפי' המשנה עוקצין (פ"ג מ"ד) קצת נראה דאם עיקרו לתיבול אף שראוי לאכילה פטור מתרו"מ. אשר על כן להלכה נקטינן שתבלין הרוזמרין שאינו ראוי לאכילה בפני עצמה פטור מתרו"מ. אבל מהנענע יש להפריש תרו"מ ללא ברכה, ומ"מ המברך על ההפרשה אין מזניחין אותו כמו שהעלה הגרש"ז רווח בשו"ת חלקת השדה (ח"ב סי' ז).

שאלה: איך לוקחים מעשר ראשון מטבל ודאי כדי לתת ללוי בצורה מדוייקת כדי שלא יהיה בכלל מרבה במעשרות.

תשובה: הנה אף שהתרומה גדולה ניקחת באומד ובמחשבה וכמבואר במשנה פ"ק דמסכת תרומות (מ"ז) לפי שלא נאמר בה שיעור וכמבואר ברמב"ם פ"ג מהל' תרומות (הל' ד), מ"מ המעשרות (ראשון שני ועני) לא ניקחות באומד וכמו ששינונו בפרקי אבות (פ"א מט"ז) ואל תרבה לעשר אומדות. וכן שינונו

במסכת תרומות (פ"ד מ"ו) המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משלושתן. וכן פסק הרמב"ם בהל' מעשר (פ"א הל' יד) אין מעשרין באומד אלא במידה או במשקל או במנין וכל המדקדק בשיעור משובח והמרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים שהרי הטבל מעורב בהם ופירותיו מתוקנים. וכמו כן התרומת מעשר אינה ניקחת באומד כיון שנאמר בה שיעור מעשר מן המשר וכן מבואר במהר"י קורקוס (בהל' מעשר הנ"ל). ולענין מעשה נראה שיקרא שם מעשר ראשון בצפונם של הפירות כפי שנהוג ואח"כ יתן ללוי חלקו מצד צפון של הפירות בריוח קצת ואז גם אם ירבה בשיעור מתוקנים מעשרותיו כיון שקרא שם בתחילה בצורה מדוייקת.

שאלה: למה המחיר ההלואה לשנה למעשר עני במכון למצוות התלויות בארץ גבוה יותר ממחיר ההלואה ללוי עבור המעשר ראשון.

תשובה: הנה מעשר ראשון יש לתת ללוי רק מטבל ודאי אבל ממאי או מספק טבל אמר' המוציא מחבירו עליו הראיה. ולענין המעשר עני באמת מפירות שהם דמאי ידוע דלא חייבו חכמים לתת לעני את מעשרו דרוב עמי הארץ מעשרין הם. אמנם מצב זה היה נכון בתקופת חז"ל אבל כהיום בשווקי ארצנו לדאבוננו אין הרוב מפרישין אפילו התרומה גדולה לכן דין הפירות כדין ספק טבל. ואף דגם בזה יש מי שפוטר מלתת המעשר לעני, מ"מ העיקר להלכה כדעת המחייבים בספק טבל לתת המעשר לעני מדין ספק ממון עניים לעניים, וכמו שביאר הרש"ז רווח בשו"ת חלקת השדה (ח"ב סי' כו) באריכות.

שאלה: מה עונש האוכל טבל ומה מקורו בשו"ע.

תשובה: הגמרא פרק הנשרפין (דף פג.) אלו הן שבמיתה (בידי שמים) האוכל טבל וכו' וילפינן לה מהפסוק (ויקרא כב) ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ונפסק ברמב"ם הל' מאכלות אסורות (פ"י הי"ט) ובשו"ע יר"ד (סי' שלא סעיף ע).

שאלה: האם אפשר להפריש תרו"מ מפירות חבירו בלי ידיעתו להציל אותו מאכילת טבל.

תשובה: המשנה במסכת תרומות (פ"א מ"א) חמשה לא יתרמו ואם תרמו אין תרומתן תרומה וכו' והתורם את שאינו שלו. והנה הגמרא בנדריים (דף לו:): הסתפקה בתורם משלו על של חבירו אם צריך דעת בעלים אם לאו, ולהלכה פסק הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ד ה"ב) שהתורם משלו על של אחרים הרי זו תרומה ותיקן פירותיהם וטובת הנאה שלו שנותנה לכל כהן שירצה. והשו"ע יו"ד (סי' שלא סעיף ל) העתיק לשון הרמב"ם.